

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016282312

Дата перевірки:
25.05.2024 17:21:35 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
25.05.2024 17:29:15 EEST

ID користувача:
100011301

Назва документа: Бандуровська маг

Кількість сторінок: 62 Кількість слів: 12954 Кількість символів: 103679 Розмір файлу: 2.88 MB ID файлу: 1016075343

23.3% Схожість

Найбільша схожість: 3.16% з Інтернет-джерелом (http://100balov.com/data23/ukr/Materialij_po_navchannu_pakynok_8...)

22.8% Джерела з Інтернету

818

Сторінка 64

6.25% Джерела з Бібліотеки

37

Сторінка 71

0.11% Цитат

Цитати

2

Сторінка 72

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

10

**ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»**

Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти

Бандуровська Алла Олександрівна

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ФОРМИ І МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ
СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ, СПРЯМОВАНОЇ НА
СОЦІАЛЬНУ ДОПОМОГУ ТА ПІДТРИМКУ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ**

Галузь знань: 23 *Соціальна робота*
Спеціальність: 231 *Соціальна
робота*

Науковий керівник:
Кандидат політичних наук,
доцент кафедри
Мякушко Надія Семенівна

Магістерська робота допущена до
захисту
рішенням кафедри соціальної
роботи та спеціальної освіти
протокол № ___ від “___” _____ 2024 р.
Завідувач кафедри соціальної
роботи та спеціальної освіти
“___” _____ 2024 р.
(підпис)

Полтава – 2024

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота магістра: 62 с., 7 рис., 1 табл., 33 джерела.

Об'єкт дослідження – технології роботи соціальних працівників.

Мета дослідження – теоретично вивчити і практично дослідити технології соціальної роботи фахівців територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) з людьми похилого віку.

Методи дослідження: 1) загальнонауковий, який використовувався з метою систематизації теоретичних положень та узагальнення інформації з проблеми дослідження технологій роботи соціального працівника територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) з людьми похилого віку; 2) метод інтерпретації й прогностичний метод, що використані з метою визначення ефективності використання технологій роботи соціального працівника територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) з людьми похилого віку і водночас формулювання висновків дослідження.

Одержані висновки та їх новизна. Виявлено сутність і специфіку соціальної роботи як професійної діяльності; визначено оптимальні форми роботи з літніми людьми та вибір тих видів соціальних послуг, яких вони **ОСОБЛИВО** потребують.

Практична значущість роботи полягає у розробці інноваційних форм соціальної роботи з людьми літнього віку, створення умов для їх самореалізації, насиченості життя активним змістом. Результати дослідження можуть бути застосовані соціальними працівниками у роботі з **ЛЮДЬМИ** похилого віку.

Ключові слова: соціальний працівник, соціальна робота, соціальні послуги, люди похилого віку, територіальні центри.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЛЮДИ ЛІТНЬОГО ВІКУ - ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ...	7
1.1. Особливості, мета, завдання та принципи соціальної роботи в сучасних умовах	7
1.2. Методи та форми соціальної роботи з людьми літнього віку.....	21
Висновок до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ), НА ПРИКЛАДІ, КОМУНАЛЬНОЇ УСТАНОВИ «ЗІНЬКІВСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ» З ЛЮДЬМИ ЛІТНЬОГО ВІКУ	31
2.1. Територіальний центр, як суб'єкт соціальної роботи	33
2.2. Надання соціальної послуги догляд вдома людям літнього віку.....	40
2.3. Із досвіду роботи	49
Висновок до другого розділу	55
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Конституцією України кожному громадянину гарантується право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Система соціального обслуговування в Україні, як складова частина соціального захисту людей похилого віку зазнає серйозних труднощів. Тому необхідно втілювати нові вимоги до соціальної роботи з літніми людьми, що, в свою чергу, сприятиме забезпеченню гідного життя, відповідності потреб людини похилого віку і ресурсів соціальних систем, поліпшенню взаємодії людини з її фізичним і соціальним оточенням. А отже, держава бере на себе зобов'язання сприяти збереженню і продовженню повноцінного життя літньої людини.

Для здійснення повномасштабних функцій соціальної допомоги, підтримки і соціального забезпечення в Україні діє система соціального захисту. Все працездатне населення, все суспільство в цілому, підтримує літніх і старих співгромадян. Конкретне вираження соціальний захист людей похилого віку знаходить в системі пільг на житло, ліки, проїзд, предмети першої необхідності для літніх людей, ветеранів та інвалідів, надання державної пенсії тощо. В останнє десятиліття активно почали оновлюватися стаціонарні установи для літніх людей: будинки-інтернати і геронтологічні центри, з'явилась система стаціонарів для денного перебування пенсіонерів.

Постійне зростання частки літніх людей у всьому населенні стає впливовою соціально-демографічною тенденцією практично всіх розвинених країн. Людство старіє, і це стає серйозною проблемою, вирішення якої повинно вироблятися на глобальному рівні. Саме тому постає гостра необхідність значних змін в організації соціального захисту населення, у розширенні соціальних послуг та удосконаленні механізму обслуговування людей похилого віку.

Актуальність дослідження роботи з людьми літнього віку у соціальній сфері обумовлена наступними обставинами: зростанням у сучасних умовах ролі установ соціального обслуговування з організації соціальної підтримки людей похилого віку; соціальними працівниками; знання потреб літніх людей необхідне для визначення оптимальних форм роботи з ними та вибору тих видів соціальних послуг, яких вони особливо потребують.

Мета дослідження: теоретично вивчити і практично дослідити технології соціальної роботи фахівців територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) з людьми похилого віку.

Завдання дослідження: схарактеризувати людей похилого віку як одну з груп клієнтів соціального працівника, проаналізувати проблеми людей похилого віку в сучасній Україні; вивчити форми і методи роботи соціального працівника; розкрити сучасні технології роботи соціального працівника з людьми похилого віку; окреслити практичний досвід діяльності територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) з людьми похилого віку; розробити соціальний проект підтримки людей похилого віку.

Об'єкт роботи: технології роботи соціальних працівників.

Предмет дослідження: технології роботи соціальних працівників територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) з людьми похилого віку.

Гіпотеза дослідження:

Територіальні центри соціального обслуговування виконують важливу роль у наданні основних послуг та підтримці людей похилого віку, сприяючи їхньому соціальному спілкуванню та психічному благополуччю, а також забезпечуючи їхню безпеку

Методи дослідження:

- загальнонауковий, який використовувався з метою систематизації теоретичних положень та узагальнення інформації з проблеми дослідження технологій роботи соціального працівника територіального центру

соціального обслуговування (надання соціальних послуг) з людьми літнього віку;

- метод інтерпретації й прогностичний метод, що використані з метою визначення ефективності використання технологій роботи соціального працівника територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) з людьми похилого віку і водночас формулювання висновків дослідження.

Практична значущість дослідження полягає у використанні результатів досліджень у роботі територіальних центрів соціального обслуговування. Запропоновані методи та форми роботи з літніми людьми не залежать від бюджетних обмежень, які можуть поставити під загрозу якість пропонованих послуг, вплинувши на загальну ефективність центрів у задоволенні потреб людей похилого віку.

Наукова новизна дослідження:

- систематизовано наукову інформацію про специфіку соціальної роботи як професійної діяльності;

- визначено та узагальнено оптимальні форми роботи з літніми людьми та вибір тих видів соціальних послуг, яких вони особливо потребують.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, викладеного у магістерській роботі оприлюднено на семінарі «Удосконалення системи соціальної роботи та надання соціальних послуг в громаді, шляхом проведення аналізу стану організації та надання соціальних послуг, ідентифікації надавачів та визначення потреб задля цифровізації процесів».

Структура та обсяг курсової роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (33 найменування). Загальний обсяг роботи становить 62 сторінки, основний зміст викладено на 59 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЛЮДИ ЛІТНЬОГО ВІКУ - ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Особливості, мета, завдання та принципи соціальної роботи в сучасних умовах

Проблеми соціальної роботи з літніми людьми в даний час знаходяться в центрі уваги багатьох соціальних інститутів, соціальних і дослідницьких програм, спрямованих на забезпечення прийняттого рівня життя літніх і старечих людей.

Закон України «Про соціальні послуги» визначає, що соціальна допомога може надаватися людям у складних життєвих обставинах, яким неможливо об'єктивно подолати самостійно інвалідність, часткову втрату рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа, бойові дії.

В цілому, люди літнього віку сприймаються світовим співтовариством, як позитивний фактор, а не як тягар. Сучасне розуміння старості поєднує ідеї повноправної участі старших людей в житті суспільства і турботи про них. Адже коли люди старшого віку відіграють активну, творчу і корисну роль, і відчувають турботу про себе, молодше покоління бачить, що їх може очікувати в майбутньому.

Досліджуючи проблеми людей похилого віку, можна визначити, що рівень соціальної роботи та система соціальних служб, які функціонують нині в Україні, нездатні в повному обсязі задовольнити низку потреб та труднощів що виникають в житті даної категорії українського населення.

В останнє десятиріччя в багатьох країнах велике значення надається вивченню проблем старіння і старості. Це пов'язано з демографічними і культурно-історичними змінами, що відбуваються у світі. Значне збільшення частки людей літнього і старого віку в загальній структурі

населення впливає на багато сфер життєдіяльності суспільства, торкаючись галузей політики, економіки, медицини, громадсько-соціальних інститутів.

За даними ООН, у 1950 р. у світі проживало приблизно 200 млн. людей віком 60 років і старше, а в 1975 р. їх кількість зросла до 550 млн. За прогнозами, до 2025 р. чисельність людей старше 60 р. досягне 1 млрд. 100 млн. людей, тобто, порівняно з 1950 р. їх число зросте більше ніж в 5 разів, тоді як все населення планети збільшиться лише в 3 рази. Головними причинами старіння населення є зниження народжуваності, збільшення тривалості життя осіб старших вікових груп завдяки прогресу медицини, підвищення рівня життя населення.

Проблема допомоги людям похилого віку займає чільне місце серед ряду проблем, що обговорюються на міжнародному рівні. Зокрема, на Всесвітній асамблеї з питань старіння населення (2002 р.) було ухвалено Мадридський міжнародний план дій. Асамблея сприяла усвідомленню проблеми урядами і стимулювала в різних країнах обговорення необхідності гарантувати людям похилого віку гідну старість, вільну від злиднів і невігластва, активну і включену в громадське життя; закликала всі уряди знайти необхідні ресурси і створити фонди допомоги людям похилого віку.

У літературі відсутнє чітке визначення того, кого можна віднести до понять «літня» і «стара людина». Значний відрізок пізнього життя, який може тривати 20 років і більше, погано диференційований і розпливчастий. Його можна умовно поділити на літній вік, старість і довголіття.

Виконуючи рекомендації Мадридського міжнародного плану дій щодо старіння в рамках проекту Фонду народонаселення ООН, Україна активізує роботу в цьому напрямі. Однак, ще існують певні проблеми: дефіцит кваліфікованих кадрів, фінансів, а також відсутність державної програми медико-соціальної допомоги пенсіонерам.

Становище людей літнього віку в Україні та за кордоном регулюється значною кількістю міжнародних договорів та законодавчими актами. Перш за все – це Декларація ООН із проблем старіння (прийнята Генеральною

Асамблеєю ООН 1991 р., затверджена Резолюцією 47/5 від 16.10.1992 р.), яка проголосила Принципи (основні стандарти) ООН щодо людей похилого віку. Відповідно до таких принципів, рекомендовано включити у національні законодавства і забезпечити їх дотримання у стосунках з людьми похилого віку:

1) незалежність, як сукупність певних умов (доступність продуктів харчування, води, житла, одягу та медичного обслуговування для людей похилого віку, яку гарантує рівень доходів останніх);

2) участь (передбачає активне залучення цієї вікової групи до суспільного (громадського) життя);

3) догляд, який можна гарантувати за умов: наявності догляду сім'ї та громади, до якої належить людина; доступності соціальних і правових послуг;

забезпечення права і можливості користуватися послугами опікунських закладів, які гарантують захист і реабілітацію в гуманних і безпечних умовах;

можливість користуватися основними правами і свободами людини (у тому числі, повага гідності, переконань, потреб і особистого життя, права щодо вирішення питання про догляд її якість життя в будь-якому із закладів, що надають житло, лікування чи догляд);

4) реалізація внутрішнього потенціалу;

5) гідність, як можливість провадити достойне і безпечне життя, позбавлене будь-якої експлуатації, фізичного чи психологічного примусу, дискримінації.

Важливим для організації роботи з людьми похилого віку є Міжнародний (Віденський) план дій із проблем старіння (прийнятий Всесвітньою асамблеєю з проблем старіння, підтриманий Генеральною Асамблеєю ООН в Резолюції 37/51 від 03.12.1982 р.). Основна його мета – досягнення законодавчих гарантій економічного і соціального забезпечення людей похилого віку. Планом передбачено рекомендації до розв'язання

найбільш важливих проблем людей літнього віку: здоров'я та харчування; ЗАХИСТ прав споживачів похилого віку; забезпечення їх житлом і відповідними умовами; сім'я; соціальне забезпечення; гарантія доходів і зайнятість; освіта.

Норми, які регулюють становище старих людей в суспільстві, містить Європейська соціальна хартія. Зокрема, названо три категорії норм /правил: стосуються всіх людей без винятку; норми, що регулюють становище окремих категорій населення, дої яких належать також особи похилого віку; правила, що безпосередньо стосуються старих людей.

Не менш важливим документом є Міжнародна стратегія дій із проблем старіння. Вона розроблена з метою гарантування найстарішій віковій групі населення в усьому світі можливостей безпечного і достойного проживання, та продовження активної рівноправної участі в житті суспільства. Основні теми, які відображені в документі: безпека життя; повноправна, ефективна участь у соціальному, економічному, політичному житті держави; реалізація творчого потенціалу; гарантування дотримання економічних, соціальних і культурних, громадянських і політичних прав людей похилого віку, включно з ліквідацією вікової, гендерної та будь-якої іншої форм дискримінації; надання медичної допомоги і підтримки.

Щодо основних законодавчих актів нашої країни, які захищають права людей похилого віку, то це: Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (1993 р.), Закон України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» (1993 р.) та Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.).

Відповідно до класифікації Європейського регіонального бюро ВОЗ літній вік у чоловіків триває з 61 до 74 років, у жінок – з 55 до 74 років, з 75 років настає старість. Люди, старші за 90 років, вважаються довгожителлями.

Багато хто з дослідників вказує на те, що приведена градація стосується суто біологічного віку. Тому більшість з них приходить до висновку, що

сутність віку не зводиться лише до тривалості існування, яке вимірюється кількістю прожитих років. Кількісні показники віку досить приблизно фіксують фізіологічну і соціальну «якість» людини і її самопочуття.

Соціальна робота характеризується як багатоаспектна професійна діяльність, що сприяє процесам соціалізації, соціальної інтеграції груп та індивідів, а також спрямована на зміну відносин між людьми та їхнім оточенням, на активізацію здатностей людей виконувати життєві функції.

Соціальна робота з людьми похилого віку – це спеціалізація в соціальній роботі, яка стосується соціальної терапії, здійснення догляду, соціальної захисту, допомоги та підтримки людей похилого віку. Особлива увага приділяється соціальній реабілітації людей похилого віку, залучанню їх до різних видів соціальної активності, активної суспільно корисної діяльності, організації дозвілля.

Під соціальною роботою з людьми літнього віку розуміють професійну діяльність, яка здійснюється спеціально підготовленими фахівцями та спрямована на надання індивідуальної допомоги старій людині, її сім'ї або групі осіб похилого віку, які опинилися в скрутному життєвому становищі, через інформування, діагностику, консультування, пряму натуральну та фінансову допомогу, догляд та обслуговування хворих і самотніх, педагогічну і психологічну підтримку; орієнтує старих людей, які потребують допомоги, на власну активність у вирішенні складних ситуацій і допомагає їм у цьому.

Головною метою соціальної роботи з людьми похилого віку є відновлення їх здатності до нормального функціонування в суспільстві, створення для них умов, що сприяють їх фізичному виживанню та збереженню їх соціальної активності, покращенню їх соціального здоров'я.

До завдань соціальної роботи з людьми літнього віку відносяться:

- створення сприятливих умов для життєдіяльності громадян похилого віку;
- оптимізація системи соціального обслуговування та забезпечення

громадян похилого віку;

- забезпечення всебічної підтримки людей літнього віку;
- активізація особистісного та групового потенціалу людей похилого віку, залучення їх до усіх сфер життєдіяльності суспільства;
- забезпечення фактичної рівності громадян похилого віку відносно доступності для них усіх соціальних благ та послуг, культурних цінностей;
- забезпечення дотримання прав та свобод літніх громадян.

Соціальна робота з людьми літнього віку базується на принципах, які були прийняті на п'ятдесятій сесії Генеральної Асамблеї ООН в 1995 році. Ці принципи об'єднані у п'ять груп:

1. Принципи групи «незалежність» відзначають, що люди похилого віку повинні мати доступ до основних благ та обслуговування з урахуванням особистісних нахилів і стану, що змінюється, одержувати сприяння в проживанні в домашніх умовах на той час, поки це можливо.

2. Принципи групи «участь» відображають питання залучення людей похилого віку до активного життя в суспільстві.

3. Принципи групи «догляд» стосуються проблеми забезпеченості доглядом і захистом з боку родини, суспільства, держави.

4. Принципи групи «реалізація внутрішнього потенціалу» сприяють в тому, щоб літні й старі люди мали можливість для всебічної реалізації свого потенціалу, щоб для них завжди було відкрито доступ до суспільних цінностей у галузі освіти, культури, духовного життя й відпочинку.

5. Принципи групи «гідність» мають на увазі питання недопущення експлуатації, фізичного й психічного насильства щодо людей похилого віку, забезпечення їм права на справедливе відношення незалежно від віку, статі, расової або етнічної належності, інвалідності або іншого статусу, а також незалежно від їхнього трудового внеску.

У центрі соціальної роботи з людьми похилого віку, незалежно від багаторівневої структури суспільства і наявності ієрархії цінностей особистості, мають бути:

- норми, що регулюють діяльність суспільства стосовно людей похилого віку;

- норми, які визначають обов'язки держави, суспільства стосовно людей похилого віку;

- норми, які визначають права та обов'язки людей похилого віку стосовно держави, людей, самого себе;

- норми, що виступають як ідеали життєдіяльності старшого покоління;

- норми, що коригують взаємовідносини людини й суспільства на різних рівнях: соціальному, міжособистісному та особистісному.

Соціальна робота з людьми похилого віку здійснюється соціальними інституціями для людей літнього віку, які є сукупністю різнопрофільних установ, діяльність яких спрямована на відродження зруйнованих соціально-економічних, політичних, медико-екологічних, правових, психолого-педагогічних та інших умов, що забезпечують на сучасному рівні розвиток і виживання літніх людей, їх повну самореалізацію.

Основними напрямками соціальної роботи з людьми похилого віку є:

- соціальна допомога – це забезпечення в грошовій або натуральній формі, у вигляді послуг або пільг, які надаються згідно з законодавчо встановленими державою соціальними гарантіями щодо соціального забезпечення;

- соціальне обслуговування – це сукупність соціальних послуг, які надаються громадянам похилого та старого віку в домашніх умовах або спеціалізованих закладах та спрямовані на задоволення потреб, необхідних для нормального розвитку особистості. Воно містить у собі соціально-побутову та морально-психологічну підтримку;

- соціальна реабілітація – це система заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених індивідом суспільних зв'язків та відносин внаслідок стану здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, зміни соціального статусу; забезпечення збереження їх здатності до роботи і/або полегшення реінтеграції в суспільство, а також незалежного існування;

- соціальна профілактика – це діяльність, спрямована на попередження виникнення та розвитку негативних соціальних явищ, соціальних проблем і проблем окремої особистості.

Вона передбачає виявлення, усунення або нейтралізацію соціальних і психологічних чинників, які зумовлюють відхилення у соціальному розвитку людей похилого віку, в їхній поведінці, стані здоров'я тощо, а також в організації життєдіяльності, що призводять до появи та загострення проблем.

Узагальнюючи досвід соціальної роботи з людьми літнього віку, доцільно виокремити технології роботи з даною категорією населення.

Під технологією соціальної роботи розуміють сукупність прийомів, методів, які застосовуються соціальними службами, установами соціального обслуговування, громадськими й іншими організаціями, соціальними працівниками, волонтерами для досягнення поставленої мети соціальної роботи, розв'язання різного роду соціальних проблем, забезпечення ефективності реалізації завдань соціальної допомоги населенню.

У практиці соціальної роботи з людьми похилого віку можна виділити:

1) загальні технології, які передбачають організацію та здійснення діяльності:

- соціальна діагностика – загальний спосіб отримання достатньої інформації про клієнта - людину літнього віку з метою встановлення соціального діагнозу для розробки програми соціальної допомоги;

- соціальна терапія – надання клієнтові похилого віку допомоги в розвитку особистості, усунення негативних впливів і подолання якостей, які заважають повноцінній життєдіяльності, що сприятиме поліпшенню його соціального здоров'я;

- соціальне консультування – надання вичерпної інформації про варіанти соціальної допомоги клієнтові літнього віку й вибору ним дій, форми поведінки з метою досягнення оптимального вирішення його проблеми;

- соціальна адаптація – процес активного пристосування клієнта

похилого віку до нових для нього соціальних умов життєдіяльності;

- соціальна підтримка – діяльність, спрямована на компенсацію ресурсів індивіда або соціальної групи, втрачених під впливом проблеми.

2) спеціальні технології, що є основою різних видів соціальної допомоги та спрямовані на вирішення конкретних проблем:

соціальне піклування – допомога в задоволенні потреб та захисті громадянських прав особам похилого віку, які фізично неспроможні це зробити самостійно або визнані недієздатними, здійснюється соціальним працівником відповідно до державного законодавства;

соціальний патронаж – допомога в організації життєдіяльності клієнтам похилого віку, що потрапили у складну життєву ситуацію й не здатні або втратили можливість самостійно її подолати, здійснюється на тривалій ОСНОВІ та на термін, необхідний для розв'язання даної ситуації;

соціальне обслуговування – надання комплексу соціальних послуг громадянам похилого та старого віку в домашніх умовах або спеціалізованих закладах;

соціальне представництво – захист прав і інтересів громадян похилого віку в установах, організаціях.

Практика соціальної роботи з людьми літнього віку показує, що успішність застосування тих або інших технологій роботи залежить від ОСОБИСТІСНИХ якостей та професіоналізму фахівця. Соціальний працівник повинен зуміти з'ясувати проблему клієнта похилого віку, оцінити його потреби, рівень його домагань, усі чинники, що впливають на клієнта та його проблему; спланувати відповідні оптимальні дії; вибрати відповідні методи, засоби вирішення проблеми.

Соціальна робота з людьми похилого віку являє собою багатoproфільну проблему, перш за все з причин неоднорідності самого контингенту за календарним та біологічним віком, попереднього медичного та професійного анамнезу, ступеня втрати працездатності, самооцінки та потреб, здатності до інтеграції в суспільство та самообслуговування.

При організації соціальної роботи з людьми похилого віку необхідно враховувати соціально-групові та індивідуальні особливості старіючих людей, їх освітній рівень та інтереси, вікові зміни інтелекту, пам'яті, здатність сприймати нову інформацію. Зміст соціальної роботи повинен ґрунтуватися на психофізіологічних особливостях організму, його здатності до пристосування, залежно від можливостей компенсаторно-відновлюючих процесів, до нових умов життєдіяльності.

Соціальна робота з людьми літнього та старечого віку має свою специфіку та відрізняється від того уявлення про соціальну роботу, що вже склалось. Ця специфіка пояснюється фізіологічними, психологічними та соціальними особливостями людей похилого віку, які пов'язані зі змінами, що відбуваються під час старіння, та впливають на вибір технологій соціальної роботи з даною категорією населення.

Соціальна робота з людьми похилого та старечого віку повинна бути спрямована на створення умов для самореалізації особистості літньої людини, насиченості її життя активним змістом, новими стосунками, які компенсують та заповнюють чисельні втрати старості (втрату чоловіка/дружини, друга, колеги, погіршення здоров'я та ін.). Важливо не тільки давати людині, але й допомогти їй продовжувати віддавати себе, зберігаючи тим самим стійкість, гарантію певної стабільності, оптимістичну та реалізуючу надію на те, що й у нових умовах людина залишається потрібною.

Для рішення першочергових задач обслуговування старих людей необхідна наявність кваліфікованих кадрів соціальних працівників на всіх рівнях [19, 57-60].

Однак можна з великою часткою ймовірності припускати, що неминучі зміни в організації соціальних служб і економіці, що вплинуть на зазначені вікові групи. Насамперед, ці дані мають особливе значення для планування діяльності місцевих соціальних служб і установ охорони здоров'я. Так, наприклад, якщо стан здоров'я або фінансово-економічної забезпеченості в

якій-небудь вибірці обстежених старих людей виявиться гірше, ніж в інших районах, то можна виділити конкретну проблему, що має безпосереднє значення саме для цієї місцевості, району, регіону. Можуть бути виявлені й інші, не настільки невідкладні, проблеми: демографічні прогнози в більшості районів указують на те, що в наступному десятилітті підвищиться частка старих людей у групі літніх. Таким чином, якщо сучасна система соціальної допомоги і соціальної роботи відповідає потребам цього контингенту і таких служб зараз використовуються в максимальному ступені, то в майбутньому дана система може виявитися неадекватною новим умовам, якщо не запланувати її розширення відповідно до росту чисельності даної групи населення. Ще більш гострою є необхідність одержання об'єктивних зведень для розумного планування і безпосередньої реорганізації соціальних служб у районах або регіонах, де зараз потреби швидко зростаючого числа старих, залежних від цих служб, не задовольняються повною мірою [20, 35-36].

Для прогнозування потреб у соціальному обслуговуванні і соціальній роботі важливе визначення динаміки росту чисельності осіб у віці від 75 років і більше, а не загальне збільшення числа людей у віці від 55 років. За даними Інституту соціальних досліджень, 80% осіб старше 75 років – це найбільш безпомічні люди і вони мають потребу в повній сторонній допомозі й обслуговуванні. Особливої уваги заслуговує і відношення самих літніх людей до тієї допомоги, що їм роблять соціальні працівники. Практичний досвід і спеціально проведені дослідження дозволяють виділити кілька визначених стереотипів поведінки з людьми похилого віку:

- часом неприйняття соціальної допомоги в повсякденному житті, недовіра до соціальних працівників, небажання бути залежними від чужих, сторонніх людей;
- явні установки, прагнення і наполегливість в одержанні як можна більшої кількості послуг з боку соціальних працівників, покладання на останні виконання всіх побутових обов'язків;

- незадоволеність своїми життєвими умовами переноситься на соціальних працівників, з якими безпосередньо спілкуються;
- соціальний працівник сприймається як об'єкт, що несе відповідальність за їхнє фізичне здоров'я, моральний і матеріальний стан [12, 138-140].

Звичайно, основна частина населення людей похилого віку, з якими ведеться соціальна робота в різних її видах, виражає свою щирю вдячність соціальним працівникам, високо оцінює їхню працю. Однак нерідким є і недоброзичливе відношення, підозрілість, невдоволення послугами, що робляться. Іноді прибігають і до надмірного замилювання, вихвалюванню соціального працівника, щоб домогтися від нього тих послуг, що не входять у перелік виконуваних обов'язків. Робота з літніми людьми у всіх країнах вважається однією з найважчих у всіх відносинах: велике розчарування осіб, що забезпечують обхід за ними; щоб його уникнути, необхідна висока професійна підготовка, розуміння і знання психологічних особливостей людей похилого віку [16, 55-56].

Соціальним працівникам потрібно із самого початку готуватися до того, що в їхній роботі подяк буде значно менше, ніж підозрілості, необгрунтованих обвинувачень, а нерідко і незаслужених образ. Соціальні працівники повинні бути підготовлені до того, щоб бути терплячими й турботливими до всіх, навіть дуже примхливих і докучливих людей похилого віку. Не можна сприймати стару людину ізольовану, поза його життєвим шляхом. Навпаки, те, що він являє собою зараз, є відображення багатоаспектного і багатощарового становлення особистості. Біографія кожної старої людини являє собою відображення щасливої або невдалої долі. Саме головне – кожна літня людина є особистістю, і як особистість має найбільше значення. Особистість – серцевина людського буття, його почуттів, переживань і дій. Людина вступає в контакти з навколишніми його людьми, створює з ними тривалі або короточасні зв'язки, підтримує їх або відкидає; у ході цих контактів виникає приязнь або ворожість, довіра або

недовіра. На третьому етапі, тобто в старості, у людини з'являється шанс, якщо вона правильно переборює цей віковий поріг, знову придбати загублену гармонію, причому на більш високому рівні. Це коротке введення в суть положень психоаналізу, зв'язаних з питанням психічного старіння індивідуума, дозволяє скласти уявлення про всю складність і психологічні труднощі діяльності соціальних працівників [18,161-173].

Однією з особливостей ситуації, що склалася в нашій країні, є те, що «входження в старість» відбувається на фоні зниження рівня життя значної кількості людей. Люди літнього і старого віку найперше попадають в групу високого ризику, стають надто залежними від медичних, економічних послуг і особливо потребують соціально-психологічної підтримки. Це і покликана забезпечити соціальна робота з людьми літнього та старого віку. Насамперед слід зазначити, що вирішального значення для спеціалістів, результат діяльності яких багато в чому залежить від успішної взаємодії із старими людьми, набувають знання про психологічні особливості людей старого віку, їхні потреби і можливості.

Соціальні працівники у своїй щоденній діяльності стикаються з численними етичними проблемами та дилемами, не визначеними правовими нормами. Тому для соціальної роботи важливим є базування на етиці як на вченні про мораль, що аналізує її природу, характер і структуру (моральна свідомість, моральні відносини, моральна діяльність), моральні категорії (добро і зло, справедливість і несправедливість, честь, гідність тощо), за допомогою яких формуються моральні принципи, норми, цінності, правила поведінки; теоретично обґрунтовується та чи інша система моральних переконань [10,17-19]. Наприклад: поширення інформації про жорстоке поводження з людиною задля вжиття відповідних заходів, збереження права людини на конфіденційність. Чи, скажімо, працівникам доводиться балансувати між фаховою орієнтацією на безоціночні судження та адміністративною необхідністю реалізовувати стратегію втручання.

Моральні норми поведінки соціальних працівників і принципи

соціальної роботи зазвичай зафіксовані у програмних документах національних асоціацій соціальних працівників, передусім, в етичних кодексах. Сприйняття людини як вищої цінності такою, якою вона є, визнання того, що всі люди різні і саме цим вони цікаві. Ідея співчуття до ближнього сприяє пробудженню у соціальних працівників найкращих моральних якостей, спонукає їх до активних етичних дій. При цьому важливо бути впевненим, що ми, як члени суспільства, маємо зобов'язання один перед одним. Важливе місце в етиці соціальної роботи відведено цінностям, тобто морально-етичним орієнтирам діяльності соціальних працівників. Цінності соціальної роботи – це ті ідеї та переконання, на які спираються соціальні працівники у процесі прийняття певного рішення. Проте вони є не просто ідеалами, а «набором критеріїв для прийняття рішень» від опанування якими залежить успішність професійної діяльності.

Ще 2003 року Українська асоціація соціальних педагогів і працівників соціальної сфери ухвалила Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. У цьому документі сформульовані положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами у питаннях професійної діяльності, виконанні службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі), норми етичної поведінки спеціалістів (основа професійної діяльності). Так до етичних принципів віднесено: повагу до гідності кожної людини; пріоритетність інтересів кожної людини; толерантність; довіру та взаємодію у вирішенні проблем клієнта; доступність послуг; конфіденційність; дотримання норм професійної етики.

Звичайно, норми професійної етики встановлюють певні межі діяльності соціального працівника, вони підказують йому, що дозволено, а

чого не можна робити при виконанні своїх службових обов'язків. Запорукою дотримання цих норм є наявність у соціального працівника таких моральних якостей, як гуманістичні настанови, альтруїзм, особиста відповідальність, достатній рівень інтелекту, емоційна врівноваженість, ввічливість, тактовність, простота, порядність, доброта і відчуття справедливості, почуття власної гідності, нарешті, високий рівень особистої культури.

1.2. Методи та форми роботи соціального працівника з людьми похилого віку

Соціальна робота є синтезом теоретичних концепцій і практичних підходів, що вирізняються за правовими, психологічними, педагогічними, соціологічними, адміністративними та іншими ознаками. Водночас це безмежний простір практичної діяльності соціальних працівників, у якому співіснують ідеї щодо природи людської поведінки і соціальних проблем, етичні норми професії, перелік технологій, послуг та стратегій втручання, чітке уявлення про логічну послідовність процесу соціальної роботи.

Знання, вміння і цінності соціальної роботи визначають її форми та рівні, на яких вона відбувається, специфіку методів роботи з різними групами клієнтів, взаємозв'язок між цими компонентами практичної діяльності соціальних працівників. Ця система методів і форм соціальної роботи являє собою специфічний інструментарій науково-практичних знань фахівців. Властивістю методології соціальної роботи є її гнучкість, яка виявляється в постійній зміні змісту і форми роботи соціальних працівників, та дискретність, свідченням чого є нерівномірність її впливу на клієнта на різних етапах діяльності [13, 70-72].

Для будь-яких науки і фаху актуальними є проблеми методології, тобто системи принципів і засобів організації діяльності, побудови теоретичної і практичної діяльності, а також учення про цю систему. Стосовно соціальної роботи методологія – це система принципів і способів організації діяльності соціальних працівників і соціальних служб, наукові основи побудови системи надання соціальної допомоги тим, хто її потребує.

Важливими компонентами методології соціальної роботи як прикладної діяльності є:

- процес (послідовність дій із розв'язання проблем клієнтів);
- методи (засоби діяльності соціальних працівників);
- технології (організаційні процедури, що їх використовують соціальні працівники і соціальні служби);
- стратегії втручання (загальні підходи, спрямованість діяльності соціальних працівників і соціальних служб).

На сьогодні існують різні описи змісту, структури, класифікації, оцінки цих компонентів. Специфіка практики соціальної роботи полягає ще й у тому, що зміна об'єктивних умов надання соціальної допомоги та підтримки неминуче породжує нові соціальні ситуації, зміну в стосунках між людьми в процесі соціальної роботи.

Це зумовлює необхідність використання адекватних новим ситуаціям методів, технологій і стратегій втручання, впровадження інноваційних підходів. У зв'язку з цим практика соціальної роботи перебуває у постійному пошуку і трансформації.

Найактуальніші методологічні проблеми соціальної роботи стосуються організації її на такому рівні, який забезпечував би максимальну її результативність, а також критеріїв її ефективності. Ці дві проблеми фокусуються на головному методологічному принципі практики діяльності соціальних працівників, який зобов'язує до забезпечення єдності теоретичних знань, практичних навичок і вмінь. А це формує відповідні вимоги до фахової компетентності та особистісних якостей соціальних працівників.

Соціальна робота, що ґрунтується на відносинах соціальних служб, соціальних працівників з клієнтами, попри універсальну логіку, загальні закономірності функціонування, у кожному конкретному випадку є самобутнім феноменом. Адже соціальні працівники у своєму прагненні поліпшити життя клієнтів (індивідів, родин, груп, громад), часто

дотримуючись різних, часом антагоністичних теорій людської поведінки і заснованих на них моделей практики, використовують різноманітні стратегії втручання. Сповідуючи однакову мету, вони можуть обирати різні варіанти послідовності дій щодо її досягнення, які в сукупності утворюють процес соціальної роботи.

Процес соціальної роботи – послідовність дій, за якою відбувається втручання соціального працівника у ситуацію клієнта задля досягнення конкретного результату. Соціальна робота є динамічним процесом, у структурі якого нелегко виокремити фази, і не всі вони наявні у кожному конкретному випадку. Багатомірність і багатоаспектність процесу соціальної роботи зумовлені різними підходами до тлумачення суті, різним баченням його внутрішньої структури.

Раціональний (лінійний) підхід. Його прихильники вважають процес соціальної роботи своєрідним циклом, що складається з окремих послідовних фаз (початкового оцінювання, планування, реалізації плану, кінцевого оцінювання). Вони виходять із того, що людина, відчуючи або усвідомлюючи потребу в допомозі, долає разом із соціальним працівником цикл із чотирьох послідовних фаз, які утворюють процес допомоги або процес розв'язання проблеми.

Ці фази властиві не тільки індивідуальній соціальній роботі, а й груповій роботі та роботі у громаді. Нерідко за один цикл не вдається досягти мети, через що постає необхідність повторити його. Наприкінці запланованої роботи може виникнути інша проблема, що спонукатиме соціального працівника продовжити співпрацю з клієнтом чи повернутися на якусь із попередніх фаз і переглянути прийняті рішення. У процесі роботи актуальність запланованої мети може суттєво знизитися, внаслідок чого процес її буде значно важливішим за результат.

Не завжди один і той самий соціальний працівник є відповідальним за всі фази процесу. Інколи оцінюють ситуацію, планують роботу одні фахівці, а виконують план (надають послуги) – інші. Головне, щоб у соціальній службі

зберігалася безперервність уї роботі, функціонувала система відповідальності за конкретного клієнта.

Лінійна модель зосереджена на цілях і наслідках (розв'язанні проблем). Її ще називають раціональною, оскільки вона орієнтує на пошук технічного і оптимального (раціонального) методу розв'язання певної проблеми, передбачає її структурний аналіз, визначення цілей і пріоритетів, альтернатив та інструментів, вибір оптимального варіанта.

Покроковий (інкрементальний, аналітичний) підхід. Йому не властиве бачення соціального процесу крізь призму довгострокових цілей і альтернатив, він орієнтує на поміркованість, поступові зміни з урахуванням ситуації, що склалася, досягнення на кожному етапі компромісу, домовленості між суб'єктами соціальної роботи. Покроковий підхід є інтерактивним, що передбачає взаємодію багатьох елементів. Його використовують у зосередженій на завданні моделі соціальної роботи.

Практичний підхід. Його засадничою основою є діалог між соціальним працівником і клієнтом. Діяльність може починатися без попереднього знання адекватних стратегій втручання і методів роботи, завдяки яким можна передбачити кінцевий результат, без формулювання цілей. Соціальні працівники відштовхуються від свого обов'язку сприяти добробуту, використовують різноманітні уявлення та ідеї, щоб досягнути конкретне завдання. Кінцевий результат проектується з урахуванням придатних у конкретному випадку засобів діяльності. Соціальні працівники, розмірковуючи разом із клієнтами про очікувані результати, аналізують способи їх досягнення. Внаслідок цього може з'явитися нова мета діяльності. Так відбувається постійна взаємодія між цілями і засобами, зберігається відкритість до альтернативних ідей, реалізовується постійний пошук істини. Найчастіше цей підхід використовується за гуманістичних моделей соціальної роботи.

Вибір підходу до процесу соціальної роботи залежить від теоретичної моделі, якої дотримуються соціальні працівники, обраної стратегії втручання

і методу соціальної роботи.

ІНКОЛИ в соціальній роботі виникає загроза застосування шаблонів і усталених процедур, орієнтації на бюрократичні вимоги і теоретичні знання, яка заступає потребу ґрунтовно розібратися в ситуації клієнта, забезпечити його право на самовизначення. Добре налагоджений процес соціальної роботи має унеможливити від рутинного, шаблонного застосування стратегій і тактик втручання, неадекватних ситуації методів соціальної роботи.

У розв'язанні соціальних проблем клієнтів, стимулюванні розвитку їхніх сил, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації соціальні працівники використовують різноманітні методи соціальної роботи, сукупність прийомів, способів діяльності. Мета їх – дати розуміння того, як окремі індивіди або групи можуть подолати шлях у розв'язанні власних життєвих проблем.

Поняття «метод» прижилося у європейській соціальній роботі після Другої світової війни під впливом американських концепцій. У США до 60-х років ХХ ст. до методів соціальної роботи відносили індивідуальну, групову роботу, а також роботу в громаді. Вивчали ці методи незалежно один від одного, що відповідало їх історичному розвитку. Протягом наступних десятиліть унаслідок дискусій у Нідерландах і Швеції сформувалися нові підходи, у межах яких було розроблено психологічні моделі і терапевтичні техніки (клієнтцентрована терапія спілкування, тренінг відносин, групова терапія).

У сучасній зарубіжній практиці, попри різноманітні дискусії, поширена класифікація методів на первинні (класичні, інноваційні) і вторинні. До класичних первинних методів зараховують індивідуальну підтримку, групову роботу, роботу в громаді; до інноваційних первинних методів – індивідуальну терапію, сімейну терапію, групову терапію; до вторинних методів – супервізію (наставництво та спостереження), планування, консультування, супровід практики, розвиток організації, менеджмент. Застосовують їх, як правило, при структурних змінах, коли індивідуальні

процеси і розвиток перебувають ніби на другому плані. Засобами змін є дії, активна позиція і меншою мірою вербалізація [10, 17-18].

Українські вчені класифікують методи соціальної роботи за такими ознаками: за напрямками і формами діяльності (організаційні, соціально-психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні та ін.);

- за об'єктами соціальної роботи (індивідуальні, групові, в громаді);
- за суб'єктами соціальної роботи (методи, які застосовують окремі спеціалісти, колектив соціальної служби, орган управління соціальною роботою).

За іншою класифікацією, яка бере за основу специфіку роботи державних служб соціального захисту населення, розрізняють:

- соціально-економічні методи (впливають на матеріальні, моральні, національні, сімейні та інші соціальні інтереси і потреби клієнтів). До них належать натуральна і грошова допомога, пільги, компенсації і допомоги, догляд і побутове обслуговування тощо;
- організаційно-розпорядчі методи (орієнтовані на координацію взаємовідносин соціальної роботи з організаційною структурою соціальних служб). Їм властива безпосередність впливу, опора на нормативно-правові, регламентуючі акти. Організаційні методи впливають на роботу соціальних служб через положення та інструкції, розпорядчі – сприяють оперативному розв'язанню проблем, своєчасному уточненню завдань. До організаційно-розпорядчих методів належать регламентування, нормування та інструктування.

Психолого-педагогічні методи (характерною їх особливістю є безпосередня взаємодія з клієнтом через механізм соціально-психологічної, педагогічної зміни його поведінки, самопочуття тощо). Такими методами є підтримка, надання інформації, роз'яснення, рекомендації тощо. Іноді ведуть мову про такі методи соціальної роботи, як біографічний метод (з'ясування суб'єктивних аспектів громадського життя завдяки дослідженню особистих

документів), консультування, моделювання.

Перетворювальні методи (засоби, прийоми професійного впливу соціального працівника на клієнта і його оточення). Вибір методів залежить від специфіки роботи соціальних служб. Здебільшого вони використовують комплекс методів, хоча можливе надання переваги якомусь одному з них. У практичній соціальній роботі інколи послуговуються поняттям «група послуг». Наприклад, служба соціальної підтримки сім'ї може надавати їй матеріальну допомогу (забезпечення дітей харчуванням, належних умов у помешканні; придбання обладнання для догляду за дитиною-інвалідом; придбання одягу, взуття для дитини; придбання насіння для городу та ін.), допомагати організаційно (сприяння працевлаштуванню, представництво інтересів на міжвідомчому рівні, контроль та інспектування, правове консультування), надавати психолого-педагогічні послуги (підтримка і моральне заохочення, навчання догляду за немовлям, сприяння в оволодінні методами виховання дитини, ведення домашнього господарства, розподіл сімейного бюджету, налагодження стосунків).

Питання формування здорової, гармонійно розвиненої особистості особливо гостро постає у сучасних не стабільних умовах нашого суспільства. Оптимальний фізичний та психічний розвиток можливий лише за умов правильної самоідентифікації, самореалізації людини через стосунки з оточуючими і суспільством. На вирішення таких завдань і спрямована бібліотерапія. Як метод терапевтичної допомоги клієнту вона може застосовуватися для вирішення окремих соціальних та психологічних проблем: соціальної адаптації, поліпшення психічного здоров'я, корекції поведінки, оптимізації міжособистісного спілкування тощо. Цей метод особливо ефективним є у роботі з тими, кому подобається читати літературу. Значною мірою це стосується осіб літнього віку [2, 35-37].

Похилий вік людини, який має межі приблизно 60-75 років. Це початок епохи життя, до якої суперечливо ставляться у суспільстві, переважно акцентуючи увагу на її негативних аспектах і мало уваги приділяючи

позитивним. Людина цього віку, маючи великий потенціал розвитку, недостатньо його втілює у життя. Через такі особливості суспільство сприймає літніх людей, як слабких, бідних, нещасних, хворих.

Розвиток особистості, як суб'єкта вільної діяльності, зумовлюється низкою механізмів як взаємопов'язаних процесів. Такі механізми відрізняються на окремих етапах її становлення. У похилому віці інтеріоризація, ідентифікація з емоційним опосередкуванням вже майже не мають такого значення, як у ранній період життя. Їм складно змінити соціальну або національну групу, можуть виникати проблеми в адаптації до нового середовища (соціального, культурного, екологічного).

Важливим у похилому віці є механізм компенсації, яка має бути адекватною і повною, людина не повинна впадати в уявну компенсацію втрат, перебільшуючи свої хвороби, привертаючи таким чином до себе увагу інших. Компенсація має відбуватися через розвиток, навчання новим видам діяльності, пошук нових захоплень, читання літератури.

В. Фролькіс, констатує факт зниження пристосувальних можливостей організму в похилому віці, заявляє про появу нових компенсаторних можливостей.

Саме на шляху аналізу фундаментальних механізмів старіння йому вдалося довести, що поряд з процесами старіння існують і процеси антистаріння, або вітаукт (від лат. віта – життя, ауктум – збільшувати). Процеси вітаукту – це механізми саморегуляції, які протистоять руйнівним тенденціям і спрямовані на стабілізацію життєдіяльності організму і збільшення тривалості його життя. Людина передстаречого віку може зосереджуватися на позитивних рисах свого характеру, приписувати позитивні якості.

Стабільному розвитку особистості в похилому віці сприяє і ретроспективний характер самооцінки, спрямованість у минуле, яке має велику цінність. Акцентування на значенні свого минулого життя і себе в ньому, оцінка своїх минулих здобутків, досягнень, статусу дозволяють

певним чином компенсувати негативні зміни, які зростають з віком.

Відсутність компенсації часто є однією з найпоширеніших причин, які призводять до активізації інших, негативніших компенсацій, уникнення, відчуження і агресії.

Так, з'являється небажання нових контактів, навіть боязнь їх, прагнення відгородитися від усіх, у тому числі й від близьких. Такий відхід від спілкування часто поєднується з постійними докорами іншим та упевненістю в тому, що людині похилого віку чогось недодали, її недооцінили. Старі стають вразливими, конфліктними, прагнуть будь-що зробити по-своєму.

Важливим чинником розвитку особистості у літньому віці є міжособистісне спілкування, як пряма або опосередкована технічними засобами явна або уявна взаємодія його учасників між собою. Воно здійснюється по-перше, у сім'ї як найближчому соціокультурному середовищі, по-друге, з друзями та знайомими, які складають найближче оточення людини, по -третє, у різноманітних спільнотах, у межах яких вона може реалізувати свій соціально корисний культурний потенціал і завдяки яким вона відчуває власний зв'язок із світом. Видами спілкування є функціонально -рольове та інтимно-особистісне [3, 421-422].

Висновок до 1 розділу

Вихід на пенсію, часткова втрата працездатності, фізична слабкість, звуження кола спілкування - все це викликає у людини літнього віку докорінну зміну ритму життя. Але очевидно, що літні і старі люди теж різні. Досить багато літніх людей, що зберегли не лише здоров'я і бадьорість, але і СВІЖИЙ погляд на життя, бажання спілкуватися, приносити користь суспільству, вчитися і заробляти.

Державна система соціального захисту «налаштована» зараз на продовження життя літньої людини. Нова модель старості, яка приймається СВІТОВИМ співтовариством, розцінює літню людину, як значний людський потенціал, який може і повинен бути залучений до соціально-активного

життя. Абсолютно неприйнятним є погляд на літню людину, як на баласт суспільства. Найважливішим завданням системи закладів соціального обслуговування є підтримування рівня життя літніх людей та інвалідів у екстремальних ситуаціях, сприяння їх адаптації до умов ринкової економіки. Для якісного обслуговування громадян похилого віку необхідна висока підготовка персоналу в галузі психології, соціології, педагогіки, а також соціальних працівників.

Літні люди мають право на повноцінне життя. І це можливо лише в тому випадку, якщо вони самі приймають діяльну участь у вирішенні питань, які їх безпосередньо стосуються. Органам же державної влади в галузі соціальної підтримки людей похилого віку необхідно: сприяти підвищенню якості соціально-медичних послуг, що надаються людям похилого віку в державних установах; забезпечити достатній розмір пенсій та рівень монетизації пільг для досягнення гідного рівня життєдіяльності; підвищити **ЯКІСТЬ** життя в спеціалізованих установах для престарілих; звернути увагу суспільства до проблем людей похилого віку таким чином, щоб створити більше комфорту в малій архітектурі міст, куточків відпочинку, поручнів, пандусів у громадських місцях.

Можна з упевненістю говорити, що гідна старість - це реально, за умови ефективного застосування відповідних технологій соціальної роботи. Державна підтримка та ефективна діяльність соціальних служб є чинником підвищення соціальної захищеності та активності літніх і старих людей.

**РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ
СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ
ПОСЛУГ), НА ПРИКЛАДІ, КОМУНАЛЬНОЇ УСТАНОВИ
«ЗІНЬКІВСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ» З ЛЮДЬМИ
ЛІТНЬОГО ВІКУ**

Важливого значення набувають в сучасних умовах інститути соціального обслуговування самотніх людей похилого віку, міжвідомча робота по організації соціальної підтримки літніх людей. Це пов'язано із збільшенням питомої ваги літніх людей у складі населення, зміною соціального статусу людини в старості, припиненням або обмеженням трудової діяльності, трансформацією ціннісних орієнтирів, самого способу життя і спілкування, а також виникненням різних ускладнень як в соціально-побутовій, так і в психологічній адаптації до нових умов. Все це диктує необхідність вироблення і реалізації специфічних підходів, форм і методів соціальної роботи з пенсіонерами і літніми людьми.

Законодавчу базу для забезпечення належних умов життєдіяльності літніх людей в Україні, їх соціального захисту становлять такі Закони України:

- «Про пенсійне забезпечення» (1991 р.),
- «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян літнього віку в Україні» (1993 р.),
- «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993 р.),
- «Про місцеве самоврядування» (1997 р.),
- «ОСНОВИ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування » (1998 р.);
- «Про попередження насильства в сім'ї » (2001 р.),
- «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування » (2003),
- «Про недержавне пенсійне забезпечення» (2003 р.),

- «Про соціальний захист дітей війни» (2004 р.),
- «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (2011 р.);
- «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» (2011 р.),
- «Про соціальні послуги» (2019).
- Програмні документи Уряду України:
- Програма економічних реформ України на 2010–2014 роки;
- Концепція Державної цільової програми розвитку паліативної та хоспісної допомоги на 2010–2014 рр.;
- Проєкт Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір»;
- Стратегія реформування системи надання соціальних послуг та проєкт Плану заходів з її реалізації;
- Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року.

В Україні прийнято кілька законодавчих актів, що регулюють особливості соціальної роботи, соціального захисту і соціального забезпечення людей похилого віку. В Законі України «Про засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» визначається поняття «громадяни похилого віку»: громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року.

У цьому Законі визначається право людей похилого віку на працю, професійну переорієнтацію, перепідготовку, матеріальне і пенсійне забезпечення, державну соціальну допомогу, достроковий вихід на пенсію за віком, допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю і необхідністю

санаторно-курортного лікування, державну соціальну допомогу на догляд самотнім громадянам похилого віку, допомогу особам, які здійснюють догляд за самотніми громадянами похилого віку, забезпечення житловими приміщеннями, право на наближення житла до місця проживання рідних та близьких і на сприяння в обміні зайвої житлової площі на площу меншого розміру, сприяння активному довголіттю, соціальні послуги та інші.

Відповідно до цих законів в сферу соціальних послуг, що надаються самотнім людям похилого віку, входять: соціально-побутові, соціально-медичні, психологічні, соціально-правові послуги; матеріальна допомога і проведення соціальної адаптації і реабілітації людей похилого віку.

2.1. Територіальний центр, як суб'єкт соціальної роботи

Допомогу людям похилого віку здійснюють органи соціального захисту населення через свої відділення, які виявляють і ведуть облік, здійснюють різні види соціальної підтримки, пропонують і забезпечують платні послуги [13, 73-74].

Соціальна робота в сфері соціального обслуговування людей похилого віку проводиться у таких напрямках:

- соціальне забезпечення, соціальна допомога, створення необхідних матеріальних і фінансових умов для підтримання нормальної життєдіяльності;
- догляд і соціальна допомога в стаціонарних установах Міністерства праці і соціальної політики;
- соціальна робота з людьми літнього віку в територіальних центрах і відділеннях денного перебування;
- ДОГЛЯД і соціальна підтримка на дому.

Соціальна допомога людям похилого віку – це забезпечення у грошовій чи натуральній формах, у вигляді послуг чи пільг, які надаються із врахуванням законодавче закріплених державою соціальних гарантій із соціального забезпечення. Соціальна допомога має характер періодичних чи

разових доплат до пенсій і допомог, натуральних видач та послуг з метою надання адресної, диференційованої підтримки різним категоріям літніх людей, ліквідації чи нейтралізації критичних життєвих ситуацій, які викликані важкими соціально -економічними умовами життя.

Виділяють термінову соціальну допомогу, адресну соціальну допомогу, бригадну соціальну допомогу для важкохворих.

Термінова соціальна допомога являє собою надання допомоги разового характеру людям похилого віку, які її гостро потребують. Вона включає:

- разове забезпечення безкоштовним гарячим харчуванням чи продуктовими наборами;
- забезпечення одягом, взуттям, предметами першої необхідності;
- разове надання матеріальної допомоги;
- сприяння в отриманні тимчасового житла;
- надання екстреної соціально-психологічної підтримки за телефоном довіри і юридичної допомоги у рамках компетенції служби.

В окремих великих містах України у підпорядкуванні органів соціального захисту населення знаходяться соціальні аптеки, соціальні лікарні. До них слід додати соціальні їдальні, спеціалізовані магазини, будинки побуту та інші життєво важливі заклади для престарілих людей, які почали створюватися в останні роки. Працюють перукарні, майстерні із ремонту одягу, взуття, побутової техніки, пункти прокату, які надають пенсіонерам послуги за прийнятними цінами.

Адресна соціальна допомога надається людям похилого віку, які знаходяться в особливо складній життєвій ситуації, їх відвідують соціальні працівники, які надають необхідну побутову чи соціально-психологічну допомогу.

Бригадна форма допомоги важкохворим пенсіонерам – це комплексне обслуговування з наданням соціальних і медичних послуг. Соціальні працівники надають пенсіонерам послуги побутового характеру, а медичні сестри здійснюють сестринський догляд.

Соціальне обслуговування здійснюється через систему соціальних служб. Система соціальних служб включає мережу спеціалізованих установ, призначених для обслуговування відповідних груп населення.

ПОНЯТТЯ «соціальна служба» відноситься до основних понять в соціальному обслуговуванні населення і визначається, як система державних і недержавних структур, що здійснюють соціальну роботу і що мають в своєму складі спеціальні установи для надання соціальних послуг і органи управління ними.

Соціальна служба, як інструмент соціальної роботи організує свою діяльність по двох напрямках: соціальний захист і соціальна допомога.

Функцію соціального захисту та допомоги на державному рівні виконують наступні установи: Міністерство праці та соціальної політики України; мережа обласних і міських управлінь та районних відділів соціального захисту населення. До організацій та установ, підпорядкованих цим закладам, відносяться: будинки-інтернати для людей похилого віку; спеціалізовані дома-інтернати для людей похилого віку; територіальні центри соціального обслуговування людей похилого віку; спеціалізовані житлові будинки для самотніх людей похилого віку.

За даними Міністерства праці та соціальної політики України, в державній системі соціального обслуговування функціонує 287 будинків-інтернатів.

Будинок-інтернат системи соціального захисту – стаціонарна соціально-медична установа для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни і праці, інвалідів, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування. Завдання будинку-інтернату це - матеріально-побутове забезпечення громадян похилого віку та інвалідів; створення для них сприятливих умов життя, наближених до домашніх; організація догляду; надання їм медичної допомоги; здійснення заходів, спрямованих на соціально-трудову реабілітацію; організація раціонального і дієтичного харчування з урахуванням їхнього віку і стану здоров'я;

забезпечення інвалідів і старих, які того потребують, протезуванням і немоторними засобами пересування; проведення культурно -масової роботи.

Функції таких будинків-інтернатів це - створення умов життя, наближених до домашніх; організація догляду за тими, хто тут проживає, надання їм допомоги і організація їхнього змістовного відпочинку; організація трудової зайнятості.

До будинків-інтернатів приймають на повне державне забезпечення громадян похилого віку (жінок та чоловіків з 60 років) та інвалідів I і II груп. Пенсіонерів у будинках-інтернатах забезпечують одягом, взуттям, м'яким інвентарем, чотириразовим харчуванням. В усіх будинках-інтернатах є медпункти, ізолятори, карантинні кімнати, які обладнані необхідною медичною апаратурою та інструментарієм [32, 17-19].

З метою соціальної адаптації і трудової реабілітації людей літнього віку при стаціонарних установах створено 252 лікувально-виробничі майстерні. Для організації трудової реабілітації громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, для поліпшення харчування літніх людей при будинках-інтернатах системи функціонують 233 підсобних сільських господарств, які за рахунок власного виробництва забезпечують від 60 до 100 відсотків потреби інтернатних установ в основних продуктах харчування – м'ясі, молоці, овочах [32, 44-46].

Практично в кожному місті і районі чи громаді функціонують територіальні центри соціального обслуговування, які опікуються самотніми громадянами похилого віку.

Серед людей похилого віку в Україні 456453 особи обслуговувалися територіальними центрами соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (Таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1.

Кількість людей похилого віку, які виявлені та які перебували на обліку у зв'язку зі складними життєвими обставинами і потребували надання соціальних послуг у 2021 році

Організації, що надають соціальні послуги	Кількість людей похилого віку
Територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг)	456453
Центри надання соціальних послуг	232792
Структурний підрозділ з питань надання соціальних послуг виконавчого органу об'єднаної територіальної громади	11389
Відділення:	702389
Соціальної допомоги вдома	293154
Спеціалізовані відділення	433
Відділення денного перебування	154608
Відділення стаціонарного догляду	6982
- для тимчасового проживання	843
- для постійного проживання	6139
Відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги	309938

Територіальний центр соціального обслуговування є спеціальною установою, яка надає громадянам похилого віку та самотнім непрацездатним громадянам послуги, спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності і соціальної активності.

У територіальному центрі можуть утворюватися такі структурні підрозділи:

1) відділення (не менш як два різного спрямування): соціальної допомоги вдома; соціально-побутової адаптації; соціально-медичних послуг; стаціонарне для постійного або тимчасового проживання; організації надання адресної натуральної та грошової допомоги;

2) інші підрозділи, діяльність яких спрямована на здійснення соціального обслуговування (надання соціальних послуг) громадянам, зазначеним у

пункті 4 Типового положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009р. N 1417.

Напрямки роботи територіального центру:

- 1) якісне надання різних видів (до 40) побутових, медично-соціальних послуг громадянам похилого віку відповідно до висновків лікарів про ступінь втрати здатності до самообслуговування;
- 2) придбання та доставка товарів з магазину або ринку за рахунок обслуговуваних громадян, приготування їжі, доставка гарячих обідів, годування, в тому числі у пунктах харчування, їдальнях тощо;
- 3) виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів, відвідування хворих в закладах охорони здоров'я, здійснення лікувально-оздоровчих, профілактичних заходів та соціально-психологічної реабілітації, госпіталізація, консультування у лікарів та інших спеціалістів;
- 4) надання платних послуг через пункти побуту (хімчистка, прання білизни, ремонт одягу, взуття і побутової техніки, перукарські послуги тощо);
- 5) оплата платежів;
- 6) читання вголос преси;
- 7) обробіток присадибних ділянок;
- 8) оформлення документів на санаторно-курортне лікування, влаштування до будинку -інтернату, будинку для ветеранів, тощо;
- 9) організація надання різних видів протезно-ортопедичної допомоги;
- 10) оформлення замовлень та організація контролю за своєчасним і якісним обслуговуванням підприємствами торгівлі, громадського харчування, побуту, зв'язку, службами житлово-комунального господарства, закладами культури, колективними сільськогосподарськими підприємствами тощо;
- 11) встановлення і підтримання зв'язків з підприємствами, установами та організаціями, де колись працювали підопічні, для надання їм допомоги.

ОСНОВНИМИ завданнями і функціями центрів є: виявлення літніх людей, тих, що потребують соціальної підтримки; визначення конкретних видів і форм допомоги особам, що потребують соціальної підтримки; залучення державних і громадських організацій для спільної роботи; надання різних соціально-побутових послуг разового або постійного характеру особам, що потребують такої допомоги; забезпечення постійного і комплексного соціально-побутового обслуговування самотніх людей похилого віку; організація натуральної, гуманітарної і термінової допомоги соціального характеру; надання додаткових послуг, що не входять в круг посадових обов'язків співробітників центру.

Сьогодні можна спостерігати як відбувається постійний розвиток мережі установ і підприємств соціального обслуговування, виникає їх новий вигляд, що дозволяє охоплювати все більш широкий спектр соціальних проблем різних шарів і груп населення.

Однією з сучасних форм соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку є створення клубів за інтересами. Головною метою клубів літніх людей є надання можливості вигідно і приємно проводити вільний час, задоволення різноманітних культурно-просвітницьких потреб, а також пробудження нових інтересів, полегшення встановлення дружніх контактів. Ці установи повинні пропонувати самотнім людям похилого віку певні послуги, допомогу, поради і організувати їх відпочинок і розваги. Для найбільш активних людей вони повинні бути місцем корисної і потрібної навколишньої діяльності. В цілому завданням клубів є задоволення різних духовних потреб людей похилого віку [16, 80-82].

Критерієм ефективності соціального обслуговування людей похилого віку повинна стати дієвість всіх видів, форм і методів соціального обслуговування населення, діяльності соціальних служб, а також керівництва і управління всім процесом соціальної роботи з населенням і окремими людьми, що потребують соціального обслуговування.

2.2. Надання соціальної послуги догляд вдома людям літнього віку

Вікова категорія літніх людей велика і неоднорідна за віком, станом здоров'я, статтю, національністю, етнічним походженням, соціальним статусом, місцем проживання (країна, регіон, місто чи сільська місцевість, ландшафт) тощо.

Перша категорія людей похилого віку характеризується відносно збереженим станом здоров'я, працездатністю. Це люди, які ведуть активний спосіб життя, як правило живуть неподалік своїх дітей та найближчих родичів, можуть продовжувати професійну діяльність, допомагають своїм дітям облаштовувати своє життя, виховувати онуків. Мандрують, відвідують заклади фізичної культури і спорту, культури, присвячують великий час хобі, спілкуються з друзями, є компетентними у використанні цифрових технологій. Дана категорія літніх людей може відвідувати Університети третього віку, продовжувати «навчання протягом життя».

Друга категорія — одинокі, самотні громадяни, які проживають далеко від своїх дітей та онуків, може навіть і близьких родичів. Це можуть бути також повні сім'ї, однак знаходяться у складних життєвих обставинах через бідність, алкоголізм або інші види залежностей членів сім'ї, переживати посттравматичний стрес через втрату близької людини. Стан здоров'я цих людей ослаблений через відсутність кваліфікованої медичної допомоги, дороговизну ліків. Ці люди похилого віку можуть бути клієнтами центрів соціальних служб, отримувати соціальні послуги з консультування, медіації, соціального супроводу та ін.

Третя категорія — люди похилого віку з ослабленим, порушеним здоров'ям, обмеженою руховою активністю, однак такі, що мають потреби у спілкуванні, різних видах соціальної і творчої активності. Часто це одинокі громадяни, які потребують постійного догляду і соціального обслуговування територіальними центрами соціального обслуговування. Основні засоби зв'язку із зовнішнім світом у них — радіо, телефон і телевізор. Великою проблемою є обслуговування цих людей у вихідні дні, коли державні

організації соціальної сфери не працюють. Проживаючи в сім'ї зі своїми дітьми, часто вже середньої чи пізньої дорослості, вони можуть стикнутись із проблемою вимушеного звільнення з роботи одного із членів сім'ї для проведення необхідного догляду. Такій сім'ї часто не вистачає інформації про послуги і організації, які можуть надавати допомогу, вони потребують професійного консультування в питаннях ефективної організації соціального обслуговування своїх літніх батьків чи дідусів і бабусь.

Велику категорію людей похилого віку складають старенькі, які проживають в інтернатних установах для людей похилого віку і людей з інвалідністю. Там вони знаходяться під постійним доглядом, наглядом та обслуговуванням соціальних працівників, соціальних робітників і медичного персоналу. Велика кількість приватних закладів для утримання людей похилого віку в Україні свідчить про те, що сім'ям легше з матеріальної точки зору влаштувати своїх батьків і більш старше покоління до такого закладу, де надається комплекс медичних і соціальних послуг, ніж втрачати роботу. Безпосередньо надання цілодобово медичних послуг є основною причиною для прийняття такого рішення. Як правило ці сім'ї підтримують тісний контакт зі своїми батьками або бабусями і дідусями через телефонний, інтернет-зв'язок, регулярне відвідування.

Дуже велика частина людей похилого віку опинилась у важкому соціальному, економічному, психологічному становищі через війну росії з Україною. Серед них є ті, хто втратив домівки через бомбардування мирного населення, хто знаходився на послугі підтриманого проживання і не підлягає транспортуванню, або має великі обмеження для цього, переселенці в межах України та переселенці, біженці до інших країн. Складна категорія — бабусі і дідусі у сільській місцевості і містах, що зазнали бомбардувань, які не можуть внаслідок обмежень у пересуванні, чи не бажають покидати свої напівзруйновані домівки, перебувають у підвалах чи сховищах без їжі, води, ліків. Є частина літніх людей, які згодні залишатись під обстрілами у містах і нікуди не від'їзджати через поганий стан здоров'я.

Опитування міжнародної організації Help Age International, яке проводилось влітку 2022 року в Україні показує, що: – майже дев'ять із десяти людей похилого віку (89%) мають проблеми зі здоров'ям, включаючи гіпертонію (57%), проблеми з серцем (50%), болі в суглобах (41%) і проблеми із шлунково-кишковим трактом (20%); – лише 43% мають повний доступ до ліків, а 12% повідомили, що не мають доступу взагалі; – 43% мають принаймні одну інвалідність, трохи більше третини (34%) кажуть, що мають проблеми з пересуванням, 14% мають поганий зір, 8% стикаються з труднощами із запам'ятовуванням і 6% із спілкуванням; – майже три чверті (74%) сказали, що їм найбільше потрібні готівка, що дасть їм свободу доступу до того, що їм найбільше потрібно; – 8% не мають доступу до безпечної питної води. Лише половина офіційно зареєстровані як внутрішньо переміщені особи та отримують соціальні виплати. Понад дві третини (69%) не отримували консультацій гуманітарних організацій після військової ескалації. Вся соціальна робота з людьми похилого віку носить особистісно орієнтований характер і означає створення сприятливих умов для гідного і повноцінного життя відповідно до індивідуальних потреб і всіх різновидів культурного різноманіття.

Основні принципи особистісно орієнтованого підходу: – емпатійне, співчутливе, етичне ставлення; – толерантність; – добровільність; – захист прав; – відповідальність; – фізична, соціальна і психологічна безпека; – само- і взаємодопомога. Принципи надання соціальних послуг, які визначені в Законі України «Про соціальні послуги», відповідають сутності особистісно орієнтованої допомоги і підтримки людей похилого віку: – дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю; – гуманізму; – забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; – поваги до честі та гідності; – толерантності; – законності; – соціальної справедливості; – доступності та відкритості; – неупередженості та безпечності; – добровільності; – індивідуального підходу; – комплексності; – конфіденційності; – максимальної ефективності та прозорості використання

надавачами соціальних послуг бюджетних та інших коштів; – забезпечення високого рівня якості соціальних послуг. З точки зору особистісно орієнтованого підходу соціальна робота з людьми похилого віку — професійна і добровільна діяльність уповноважених органів влади і організацій щодо підвищення соціального добробуту старіючого населення, соціальної допомоги, підтримки і захисту осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, задоволення індивідуальних потреб і забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг.

У документах Міжнародної федерації соціальних працівників соціальна робота розглядається як діяльність, спрямована переважно на проведення соціальних перетворень і запобігання порушень нормального функціонування особистості. Вітчизняні підходи до визначення соціальної роботи відображають, перш за все, практику професійної соціальної роботи, що відображає допомогу людині, яка перебуває у складних життєвих обставинах. Зміст соціальної роботи з людьми похилого віку визначає її характер: – основний, привелюючий характер в організаціях соціальної сфери; – додатковий характер в організаціях системи охорони здоров'я; – прямий та опосередкований (соціальна робота в організації соціальної сфери і соціальна робота як частина системи партнерства, наприклад із громадськими, релігійними організаціями, політичними партіями тощо). Завдання соціальної роботи із людьми похилого віку: – попередження причин, які породжують проблеми літніх людей; – сприяння практичній реалізації прав і законних інтересів, забезпеченню можливостей самореалізації і самовиявлення людей похилого віку і попередження соціальної ізоляції, відсторонення від активного життя; – додержання рівності і врахування можливостей літніх людей при отриманні соціальної допомоги і послуг; – диференціація підходів до розв'язання проблем різних груп людей похилого віку на основі врахування факторів соціального ризику, які впливають на їхній стан; – виявлення індивідуальних потреб людей похилого віку в соціальній допомозі та обслуговуванні; – адресність при

наданні соціальних послуг з пріоритетом сприяння літнім людям в ситуаціях, які загрожують їхньому здоров'ю і життю; – використання нових технологій соціальної роботи, які спрямовані на задоволення потреб людей ПОХИЛОГО віку;– забезпечення інформованості престарілих громадян про МОЖЛИВОСТІ соціальної допомоги і послуг. Соціальна робота з літніми людьми реалізується у трьох напрямках, які об'єднані однією ідеєю: надання допомоги людині, яка її потребує; як зобов'язання держави перед нею; і як офіційно закріплений прояв альтруїзму державного і недержавного сектору системи соціального захисту і соціальних послуг. Особливості допомоги людям похилого віку, які визначають її особистісно орієнтований зміст: – ДОПОМОГА в позитивній соціалізації через сприяння розвитку літніх людей, активізації внутрішнього потенціалу, на явних і збережених потенційних можливостей, ресурсів, соціального капіталу; навчання протягом і шириною в життя — соціальний, соціально-педагогічний аспект; – допомога у розв'язанні соціально-психологічних проблем через оптимізацію психоемоційного стану, проведення заходів щодо емоційного і психологічного розвантаження, подолання стресових ситуацій, корекцію поведінки, розвиток взаємовідносин з людьми, акумуляцію підтримуючих можливостей соціального середовища, створення психологічного комфорту — соціально-психологічний аспект; – допомога у соціальному забезпеченні через надання пенсійного забезпечення, різних видів соціальних допомог — соціально-правовий аспект; – допомога у соціальному обслуговуванні через надання комплексу соціальних послуг — соціальний аспект. Соціальна допомога людям похилого віку означає як соціальну підтримку і сприяння ОСОБИСТОСТІ у розв'язанні її складних соціальних проблем, які виникають об'єктивно (як наслідок важкого стану здоров'я, соціально-економічного, політичного становища держави, дискримінації, покинутості тощо), так і суб'єктивно (саморуїнація, самознищення індивіда внаслідок вживання психоактивних речовин, делінквентна та девіантна поведінка та ін.). Тому соціальна допомога визначає різні рівні активності людини у цьому процесі:

пасивний — при отриманні догляду, нагляду, соціального забезпечення; напівактивний та напівпасивний, коли активність людини зводиться до бажання змінити своє життя на краще і вона звертається до фахівців, які працюють в організаціях соціальної сфери, а також в ситуації комплексної допомоги у розв'язанні соціально-психологічних проблем за рахунок акумуляції можливостей та ресурсів оточуючого середовища; активний — переведення людини зі стану об'єкта допомоги у стан суб'єкта соціальної роботи (залучення до волонтерства, соціальних програм «рівний — рівному», системи соціального партнерства, організацій третього сектору).

Люди похилого віку, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, можуть отримати послугу соціального обслуговування.

Різноманітні соціальні послуги пенсіонерам надають територіальні центри соціального обслуговування.

Територіальні центри соціального обслуговування – це спеціальні державні установи, які надають соціальні послуги громадянам, що перебувають у складних життєвих обставинах.

На соціальне обслуговування мають право:

- люди похилого віку, особи з інвалідністю, хворі, які потребують постійної допомоги;
- безробітні, які зареєстровані в державній службі зайнятості.

Територіальні центри займаються обслуговуванням у кількох напрямках:

- допомога вдома – надається самотнім громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з частковою втратою рухової активності (мають III, IV, V групу рухової активності);
- соціально-медичні послуги – для громадян, які можуть перебувати в колективі та потребують соціально-медичних послуг;
- соціально-побутова адаптація – для людей, які мають часткове порушення рухової активності та не мають медичних

протипоказань для перебування у колективі;

- надання адресної натуральної та грошової допомоги – центри організують надання одягу, взуття, продовольчих та промислових товарів, ліків тощо. А також побутових послуг – перукаря, швачки, ремонту вікон, дверей, санвузлів тощо.

Що саме передбачає соціальне обслуговування

Соціальний працівник надає різні види послуг, наприклад:

- приготування або допомога в приготуванні їжі вдома, годування, доставка гарячих обідів (з їдальні, кафе, інших закладів);
- придбання та доставка товарів з магазину або базару, доставка книг, газет, журналів, медикаментів за кошти громадян, які обслуговуються;
- виклик лікаря, надання допомоги під час огляду, допомога під час відвідування лікарень, організація консультацій лікарів тощо;
- допомога у прибиранні квартири, пранні білизни, дотриманні особистої гігієни, у дрібному ремонті одягу та взуття, забезпеченні паливом;
- оформлення документів на отримання субсидій на оплату комунальних послуг та інших видів соціальної допомоги, внесення платежів;
- читання преси;
- інші соціальні послуги.

Соцпрацівники також організують різноманітні консультації з лікарями, психологами чи психіатрами, роблять методичні вправи та сприяють поліпшенню відносин з оточуючими.

Аби отримати соціальне обслуговування, людина похилого віку має подати письмову заяву до управління праці та соціального захисту населення за місцем проживання.

Протягом трьох днів управління надсилає запит дої закладу охорони

47

здоров'я за місцем проживання людини, аби отримати медичний висновок про нездатність пенсіонера обслуговуватися самостійно.

Протягом 10 днів лікарня надає медичний висновок управлінню, яке протягом трьох днів приймає рішення – надавати соціальне обслуговування чи ні.

Якщо людині похилого віку дали згоду на отримання соц. послуг, управління праці та соціального захисту надсилає територіальному центру заяву людини разом з медичним висновком.

На сьогодні у відділенні соціальної допомоги вдома отримують соціальну послугу догляду вдома 296 осіб. 39 соціальних робітників надають заходи, що складають зміст соціальної послуги догляду вдома (Рис.2.2.)

Рис. 2.2. Інформаційний буклет «Відділення соціальної допомоги вдома»

Фахівець із соціальної роботи здійснює оцінювання потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, шляхом аналізу документів, фактів та інформації, зібраної під час спілкування з ними.

Отримувачам соціальної послуги догляду вдома було проведено визначення індивідуальних потреб з урахуванням ступеня їх індивідуальних можливостей на основі шкали оцінки виконання елементарних та складних дій, для складання індивідуального плану. А також з вище зазначеними особами укладено договори про надання соціальної послуги догляду вдома.

На постійній основі завідувачем та фахівцем відділення ведеться **КОНТРОЛЬ** по дотриманню соціальними робітниками графіків обслуговування **ОТРИМУВАЧІВ** соціальної послуги догляду вдома та їх професійних дій.

Термін надання послуги: постійно (III, **IV** групи рухової активності - 2 рази на тиждень, **V** група рухової активності - 5 разів на тиждень), періодично (2 рази на місяць), тимчасово (визначений у договорі період).

На початку кожного місяця у відділенні відбуваються робочі наради з соціальними робітниками, які працюють в старостинських округах та по місту. Під час нарад розглядаються питання надання соціальних послуг відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» та інші розпорядчі документи й матеріали, які регламентують організацію надання соціальних послуг, дотримання норм та правил охорони праці.

2.3. Із досвіду роботи

З одного відділення соціальної допомоги вдома в 1989 році розпочиналася історія комунальної установи «Зіньківський центр соціальних послуг» Зіньківської міської ради. У 2021 році у Зіньківському ЦСП була змінена структура і створено нове відділення соціальної роботи, яке надає послуги сім'ям/особам які проживають в складних життєвих обставинах. На сьогоднішній день це відділення також займається переміщеними особами із **ЗОНИ** бойових дій.

Основні завдання відділення надання соціальних послуг:

- виявлення і облік осіб/сімей, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах;
- проведення оцінювання потреб осіб/сімей у соціальних послугах;

- надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів соціальних послуг;
- надання допомоги особам/сім'ям у розв'язанні їх соціально-побутових проблем;
- інформування населення територіальної громади та осіб/сім'ї індивідуально про перелік, обсяг, зміст соціальних послуг, умови порядку їх отримання.

Відділення з урахуванням потреб у соціальних послугах, визначених у Положенні комунальної установи «Зіньківський центр соціальних послуг» Зіньківської міської ради надає такі соціальні послуги:

- натуральна допомога;
- соціальна адаптація;
- консультивання;
- денний догляд;
- інформування;
- транспортні.

Соціальна послуга «Натуральна допомога»

Зміст цієї послуги складають такі заходи: перукарські послуги; швацькі послуги; прання білизни; дрібний ремонт будинків і споруд; розпилювання дров; косіння трави; транспортні послуги «Соціальне таксі»; послуги з прокату технічних та інших засобів реабілітації (Рис. 2.3.1.).

Рис. 2.3.1. Інформаційний буклет «Соціальна послуга «Натуральна ДОПОМОГА »

«Бюро добрих справ» для незахищених верств населення громади. Послуга натуральної допомоги надається громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах відповідно до порядку організації надання соціальних послуг та Державного стандарту, в яких визначені категорії отримувачів та порядок оцінки індивідуальних потреб у соціальній послугі. Виходячи з можливостей, наявної фінансової та матеріально-технічної бази відділення може безоплатно забезпечувати громадян одягом, взуттям, продовольчими товарами.

Інноваційними формами соціальної роботи з людьми похилого віку є створення клубів за інтересами, метою яких є підтримка активної життєдіяльності пенсіонерів. У рамках соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» створено мережу гуртків та факультетів (Рис. 2.3.2., рис. 2.3.3.).

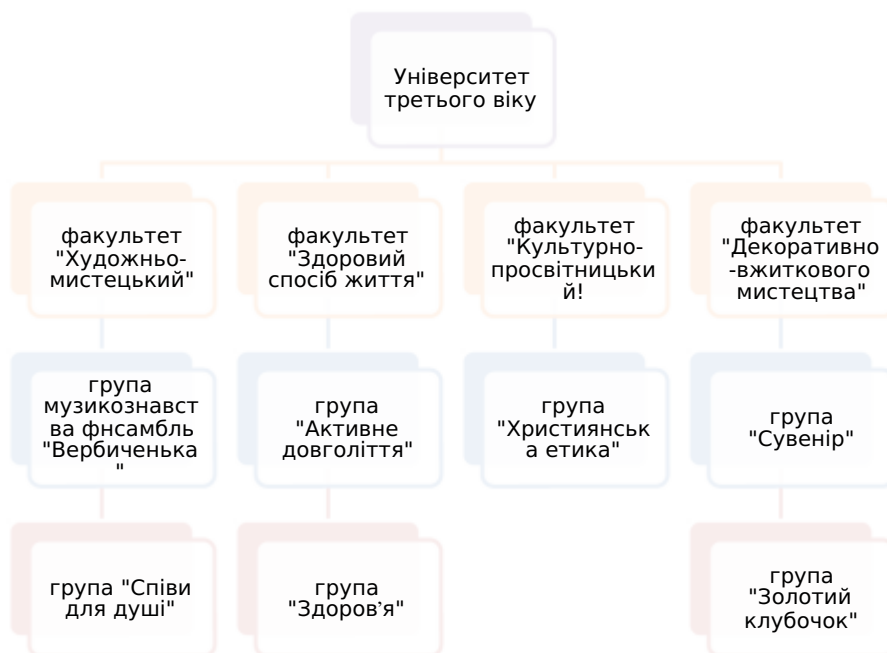

Рис. 2.3.2. Структура «Університету третього віку»

Факультет «Художньо-мистецький»: організація тематичних заходів, вечорів пам'яті, культурно-масових заходів.

Факультет «Здоровий спосіб життя»: заняття з танців, скандинавська ходьба, фітнес-програма Zumba Fitness, оздоровча гімнастика, заняття на спортивних тренажерах.

Факультет «Культурно-просвітницький»: тематичні заходи, зустрічі-бесіди, відеопрезентації.

Факультет «Декоративно-вжиткового мистецтва»: працює над виготовленням корисних предметів для декору оселі, подарунків. Ознайомлення та використання різноманітних видів та технік прикладного мистецтва.

Рис. 2.3.3. Інформаційний буклет «Університет третього віку»

Рис. 2.3.4. Культурно-мистецькі заходи

Послуга соціальна адаптація (Рис. 2.3.5.)

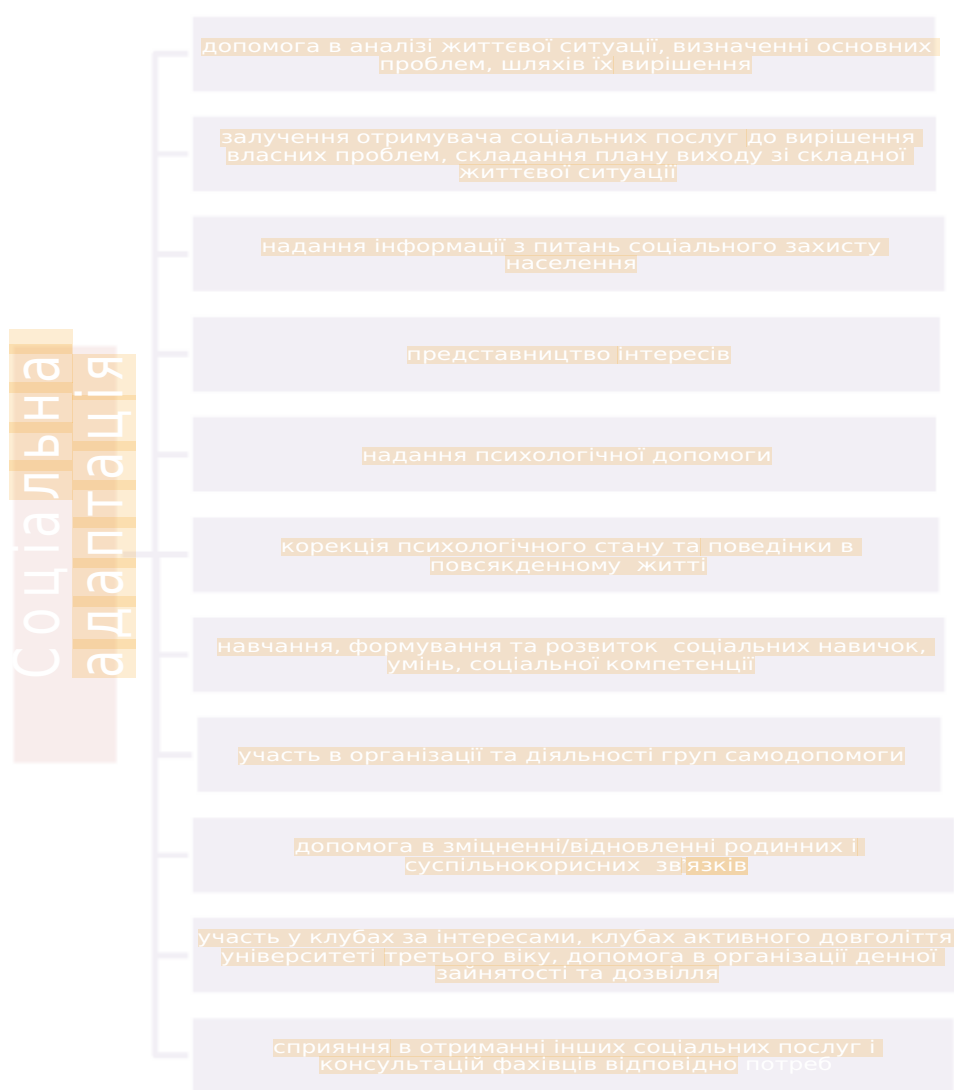

Рис. 2.3.5. Основні заходи, що становлять зміст послуги соціальної адаптації

Рис. 2.3.6. Робота клубів за інтересами

На сьогоднішній день в Центрі працює 65 працівників: соціальні працівники та соціальні робітники, робітники по наданню побутових послуг (швачки, перукар, взуттєвик, робітник з ремонту споруд), спеціалісти бухгалтерського відділу, завідувачі відділів, фахівці з соціальної роботи, водій та інші.

Колектив центру налаштований на постійне вдосконалення роботи, на розширення спектру соціальних послуг, поліпшення якості роботи.

Налагоджена співпраця з старостатами по виявленню осіб, які

потребують послуг соціального робітника з метою покращення якості життя пенсіонерів та подовження терміну активного життя у соціумі.

Соціальні робітники працюють майже у всіх населених пунктах громади та надають різні види послуг.

Таким чином, ми дійшли наступного висновку, що всі зусилля соціальних служб та установ, що працюють із людьми похилого віку, мають бути спрямовані на поліпшення умов їхнього життя, соціального забезпечення, посилення заходів щодо додаткової соціальної підтримки, допомоги в досягненні довголіття, забезпеченні спокійної старості.

Отже, старіння населення України, що наблизилося до критичного значення, залучає державу до рішення питань перерозподілу ресурсів на користь людей похилого віку, як особливої групи населення, ефективного забезпечення їх соціальної захищеності в період реформування економіки.

Висновок до розділу 2

Практична спрямованість соціальної роботи на основі науково обґрунтованих підходів до організації праці визначає її як професію, різновид трудової діяльності, який потребує певної професійної підготовки і є, зазвичай, способом існування.

Соціальна робота — специфічний вид професійної діяльності уповноважених органів з надання державного і недержавного сприяння людині з метою забезпечення матеріального, соціального, культурного рівня її життя, надання індивідуальної допомоги людині, родині чи групі осіб. Соціальна діяльність ґрунтується на різних гуманітарних і демократичних ідеалах. Соціальна робота має п'ять ключових аспектів: соціально-економічний, національно-географічний, політичний, культурний, духовний. Національно-географічний аспект соціальної роботи полягає в тому, що діяльність відбувається в середовищі певного народу, у межах визначених кордонів — установи, країни, регіону, муніципалітету. Політичний аспект соціальної роботи пов'язаний з тим, що кожна країна має свою політичну систему, яка незалежно від того, чи є вона ліберальною чи репресивною,

соціалістичною чи капіталістичною, визначає умови практичної діяльності соціального працівника. Соціально-економічний аспект соціальної роботи виходить з того, що основними сподіваннями людини є належні умови життя, доступ до трудової діяльності, системи охорони здоров'я та освіти, соціального забезпечення і соціального обслуговування, тоді як соціальна згода в будь-якій групі чи країні залежить значною мірою від справедливого розподілу наявних ресурсів. Культурний аспект соціальної роботи постає у повазі до традицій, переконань, культурних цінностей окремої країни, соціальної групи, спільноти, світових культурних надбань і цінностей. З погляду соціальної роботи важливою для створення благополучного соціального фону **для життєдіяльності особистості є система цінностей, філософія, етика соціальної роботи, ідеали які стоять в основі наукових і практичних підходів до стратегій підтримки особистості.**

ВИСНОВКИ

Сутність соціальної роботи з людьми похилого віку - соціальна реабілітація, це відновлення в звичних обов'язках, функціях, видах діяльності, характері відносин з людьми. Головне для соціального працівника це перетворення людини літнього віку з об'єкта (клієнта) соціальної роботи в її суб'єкта.

Головна задача соціальної роботи полягає в тому, щоб пов'язати індивіда, родину або громаду з зовнішніми і внутрішніми джерелами тих ресурсів, що необхідні для виправлення, поліпшення або збереження визначеної ситуації.

У роботі визначено, що основними задачами та професійними обов'язками соціального працівника є: допомога індивідам і групам, усвідомлювати й усувати утруднення особистого, соціального, екологічного і духовного характеру, що несприятливо впливають на них; допомагати людям справлятися з цими утрудненнями шляхом підтримуючого, що реабілітує, ЗАХИСНОГО або коректуючого впливу; захищати безпомічних відповідно до закону, із використанням влади; сприяти більш широкому використанню кожним клієнтом власних можливостей для соціального самозахисту; використовувати всі засоби і джерела для соціального захисту людей похилого віку і ін.

Отже, соціальний працівник повинний прагнути удосконалювати свої професійні знання і практичний досвід, направляти зусилля на попередження негуманних або дискримінаційних дій, спрямованих проти однієї людини або груп людей, здійснювати індивідуальний підхід до людей на основі не тільки глибокого вивчення особистих і професійно-ділових якостей, але і виявлення інтересів і потреб, створюючи умови для всілякого розвитку творчих здібностей і максимальної трудової віддачі.

Отже, знання потреб літніх людей необхідне для визначення оптимальних форм роботи з ними та вибору тих видів соціальних послуг, яких вони особливо потребують. У зв'язку з цим подальший розвиток

соціальної роботи з людьми похилого віку повинен бути спрямований на підвищення якості та розширення спектру послуг, зокрема, у сфері профілактики і соціально-медичного забезпечення; на створення умов у суспільстві, щоб літні люди якомога довше зберігали свій соціальний статус, залишалися активними й корисними членами суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аблов А. Ф. Загальна соціологія : конспект лекцій / А. Ф. Аблов. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. – 130 с.
2. Басаман В. Соціально-педагогічна підтримка людей похилого віку [Текст]// Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика : зб. наук. праць / Полтава, 2014. – Ч. 2. – С. 35-37. – Психолого-педагогічний фак.
3. Бочелюк Віталій Йосипович Геронтопсихологія [Текст] : навч. посіб. – К. : КНТ, 2014. – 436 с. – 978-966-373-726-3. – Бібліогр. : с. 420-431 (181 назва), с. 432-435. Термінолог. слов.: с. 376-410.
4. Дідора М. Особливості ціннісних орієнтацій у людей похилого віку [Текст]// Психологія і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 104-113.
5. Євдокимова І. А. Соціальна робота в Україні: тенденції розвитку й проблеми в довоєнний період та в умовах війни з Росією // **SOCIOPROSTIR**: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2022, № 12. С. 6–13. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-01>
6. Ірина Іванова. **Методи соціальної роботи (на основі Державних стандартів соціальних послуг)**: навчальний посібник. Університет «Україна», 2018. 302 с.
7. Козирев М. П. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. **Львів. : Львівський державний університет внутрішніх справ**, 2020. 352 с. 18
8. Коваленко О. Порівняння особливостей емпатії осіб похилого віку різної статі [Текст]// Естетика і етика педагогічної дії : зб. наук. праць / гол. ред. І. А. Зязюн ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – К. ; Полтава, 2013. – Вип. 6. – С. 63-74. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2595/1/Kovalenko.pdf>
9. Коваленко О. Г. Бібліотерапія як засіб оптимізації міжособистісного спілкування осіб похилого віку [Текст]// Естетика і етика педагогічної дії:

- зб. наук. праць / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – К. ; Полтава, 2011. – Вип. 2. – С. 176-184. – Режим доступу:
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/607/1/Kovalen.pdf>
10. Коваленко О.Г. Програма оптимізації міжособистісного спілкування осіб похилого віку [Текст]// Практична психологія та соціальна робота. – 2014. – № 7. – С. 17-28.
11. Коваленко О. Г. Стандартизація методики КОС-2 В. В. Синявського і Б. О. Федоришина для дослідження осіб похилого віку [Текст]// Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 7. – С. 17-21.
12. Коваленко О.Г. Ефективність застосування програми оптимізації міжособистісного спілкування осіб похилого віку [Текст]// Психологія і особистість. – 2014. – №2 (4). – С. 138-150. – Режим доступу:
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3489/1/Kovalenko.pdf>.
13. Коленіченко Т.І. Особливості міжособистісної взаємодії між людьми похилого віку в закладах соціального обслуговування [Текст]// Соціальна педагогіка: Теорія та практика. – 2012. – № 4. – С. 70-76.
14. Коленіченко Т.І. Соціальна робота з людьми похилого віку [Текст]// Соціальна педагогіка: Теорія та практика. – 2011. – № 4. – С. 20-25.
15. Кривоконь Н. І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні : навч. посіб. / Н. І. Кривоконь. – Чернігів : Чернігівський державний технологічний університет, 2012. – 320 с. 30
16. Кулик М.Л. Музикотерапія як метод регуляції психоемоційного стану у кризові періоди людей похилого віку [Текст]// Кризи життєвого простору особистості, сім'ї та соціальних інституцій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнародною участю), (Полтава, 15-17 лют. 2013 р.) /. – Полтава, 2013. – С. 80-86.
17. Неженцева В.О. Особливості використання психологічної допомоги у подоланні життєвих криз осіб похилого віку [Текст]// Кризи життєвого простору особистості, сім'ї та соціальних інституцій : матеріали Всеукр.

- наук.-практ. конф. (з міжнародною участю), (Полтава, 15-17 лют. 2013 р.) / Полтава, 2013. – С. 145-152.
18. Новікова Ж. М. Психологічні особливості емоційної сфери та копінг-стратегій осіб похилого віку [Текст] // Психологічний часопис. Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені ГС Костюка, Асоціація з підтримки науки та інновацій. 2019, В.5 №8. (161-173)
19. Погребна Л. Психологічні особливості життя людей похилого віку [Текст] // Педагогіка толерантності. – 2012. – № 2. – С. 55-62.
20. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. навч. посіб. / Т. Семигіна. - Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
21. Семигіна Т., Столярик О., А. Ярошенко. Сучасні теорії соціальної роботи : :навч. посіб. / Т. Семигіна., О. Столярик, А. Ярошенко - Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021, 160 с.
22. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2019. № 1. С. 70-85.
23. Семигіна, Т., Столярик, О. (2024). Розвиток сильних сторін клієнтів соціальної роботи: Посібник. Таллінн: Teadmus. 257 с.
24. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. – 382 с. 23
25. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб./Лванова І.Б. — К.: Університет «Україна», 2023. —220 с
26. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: вид-во Б. І. Маторіна, 2021, 219 с.
27. Соціологія : підручник / Ю. Ф. Пачковський, Н. В. Коваліско, І. В. Городняк та ін. ; за ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. Ф. Пачковського. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 418 с.
28. СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ [Текст] / За ред. проф. Осетрової О.О. //

- Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 квітня 2016 р. – Д.: ДНУ, 2016. – 147 с.
29. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток [Текст] // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 червня 2020 р.; [за заг. ред.: Нагірняка М.Я.]. – Львів : ЛДУ БЖД, 2020. – 285 с.
30. Соціальна робота в умовах сучасних викликів досвід і перспективи розвитку : колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, доц. О. Л. Файчук (Social work in the conditions of contemporary threats). Режим доступу:
https://www.researchgate.net/publication/364294074_Socialna_robota_v_umovah_sucasnih_viklikiv_dosvid_i_perspektivi_rozvitku_kolektivna_monografia_Kol_avt_za_zag_red_prof_U_V_Palagnuk_doc_O_L_Fajcuk_Social_work_in_the_conditions_of_contemporary_threats
31. Теорія та історія соціальної роботи : навч. посіб. / уклад. О. О. Магрос ; МОН України, Уман. держ. пед. Ун- тім. П. Тичини. Умань :Візаві, 2020, 244 с.
32. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: [навчальний посібник] / Анатолій Васильович Фурман, Марія Василівна Підгурська. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 174 с.
33. Чубук Р. В. Соціальна педагогіка : [навчальний посібник] / Р. В. Чубук – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 348 с.

Схожість

Джерела з Інтернету

818

1	http://100balov.com/data23/ukr/Materialij_po_navchannu_pakynok_8/Kopijja_Praktijchna_sfera_socialnoji_robotij.php	3.16%
2	https://myreferatik.in.ua/work/8140253/tehnologii-social-noi-roboti-teritorial	2.46%
3	https://knowledge.allbest.ru/sociology/3c0b65625a3ad68b4d53a89521216d36_0.html	55 джерел 2.39%
4	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/naukovi_vydannia/ivanova_i_b_socialna_robota_z_ludmi_pohilogo_viku.pdf	14 джерел 2.32%
5	https://infopedia.su/15x6f05.html	2.2%
6	http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/102/134	27 джерел 1.84%
7	https://studfile.net/preview/5650534/page:2	14 джерел 1.78%
8	http://diplomba.ru/work/114633	12 джерел 1.38%
9	https://fspou.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%A1%D0%B0%D0%BB%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B...	1.34%
12	https://ksptsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/71/2023/02/posibnyk-srzhk.pdf	1.18%
13	https://lib.duan.edu.ua/images/PDF/sotsia/sotsia4.pdf	28 джерел 1.07%
14	https://doc4web.ru/sociologiya-/socialna-robot-a-z-lyudmi-pohilogo-viku.html	27 джерел 1.05%
16	https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2...	0.86%
17	https://www.stud24.ru/sociology/socaln-problemi-ljudej-pohilogo-vku/145556-426870-page1.html	3 джерела 0.79%
18	http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3195/1/%d0%9c%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8_%d0%b4	31 джерело 0.78%
19	http://lib.iitta.gov.ua/2415/1/vipusk_2.pdf	12 джерел 0.76%
20	http://www.ndu.edu.ua/storage/styd_visnuk/visnuk_stud_tov_29_2023.pdf	0.75%
21	https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=698555	0.73%
22	http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6739	31 джерело 0.72%
27	http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TF023267.html	18 джерел 0.63%

28	http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8961/1/%d0%90%d0%ba%d1%82%d1%83%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d1%8d%d0%be%d1%8e%d0%bf%d1%90	0.62%
29	https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/3928/3/%d0%a1%d1%96%d0%b2%d0%b0%d0%ba%20%d0%b1%97	17 джерел 0.61%
30	http://lib.pnpu.edu.ua/novi-nahodzhennja-2014/943-novi-nahodzhennja-za-veresen-zhovten-2014-roku?showall=1	19 джерел 0.59%
31	http://onufrievka.kr-admin.gov.ua/1/inf-ter-center.pdf	0.57%
32	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7478/Sotsialnyi-zakhyst-v-Ukraini-2023.pdf?isAllowed=y&sequence=1	6 джерел 0.57%
33	http://socio.karazin.ua/resources/fa64ad9bbe121fa1e9e96b2a5f37469c.docx	0.56%
34	https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/apirantam/navzh-metod_materialy/231/231_sots_rob_v_gromadi_2014.pdf	6 джерел 0.54%
35	https://uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/41909	3 джерела 0.54%
36	http://www.vtei.edu.ua/doc/2023/konf1011/zb2.pdf	0.52%
37	https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2024-05/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%B1%97	7 джерел 0.51%
38	http://npu.edu.ua/%21e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Soczialni%20poslygu%20na%20rivni%20gromadu/40.html	3 джерела 0.5%
39	https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9193/1/%d0%9d%d0%b0%d0%b2%d1%87-%d0%bc%d0%b5%d1%88	5 джерел 0.5%
40	http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/22734/innovacijnyj-potenczial-soczialnoyi-roboty_maket2406.pdf?isAllowed=y&sequence=1	2 джерела 0.5%
41	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/10174/1/Kovalenko.pdf	24 джерела 0.49%
42	http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4738/1/%d0%a1%d0%b5%d1%85%20%d0%9c.%20%d0%86.%2c%20	3 джерела 0.49%
43	https://soc-zahyst.sm.gov.ua/images/docs/inf_kartky_ter_centra_2019.doc	12 джерел 0.49%
47	http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13692/1/Paskal%20Olena%20Viktor%d1%96vna%202022%20.PDF	0.44%
48	http://www.ndu.edu.ua/storage/2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BC%D0%B1%97	3 джерела 0.44%
49	https://lntu.edu.ua/sites/default/files/sites/default/files/files12/zbirnik_2020_0.pdf	2 джерела 0.43%
50	https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23034/1/monohrafiia_cherneta.pdf	0.42%
51	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%97	0.42%
52	https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/42048/Holubenko_dis.pdf?isAllowed=y&sequence=1	10 джерел 0.42%

53	http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/8125	19 джерел	0.41%
54	http://lib.pnpu.edu.ua/novi-nadhodzhennja-2015/1261-novi-nadhodzhennja-za-berezen-kviten-2015-roku?showall=1	17 джерел	0.4%
55	https://ir.library.knu.ua/server/api/core/bitstreams/fb67af5a-a74a-47c4-8b5c-d0e8688506cc/content		0.4%
56	http://vo.ukraine.edu.ua/pluginfile.php/159641/mod_resource/content/2/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%201.doc		0.4%
57	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/2022_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D	11 джерел	0.39%
58	http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/download/70/72	29 джерел	0.39%
59	http://region.dolyna.info/uploads/2012/01/365-%D0%9F%D1%80%D0%BE-%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%		0.39%
61	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10670/1/%d0%9fd1%80%d0%be%d1%84d0%b5d1%81d0%be	18 джерел	0.37%
62	http://ipood.com.ua/data/Pokazhchik_prats_2008-2013_rr_versiya_28_10.pdf	5 джерел	0.36%
63	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11404/1/Inkl.pdf	12 джерел	0.35%
64	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1549/1/%d0%94d0%b5d0%bd0%b8d1%81d1%8e%d0%b	7 джерел	0.35%
65	https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41300/Sotsialni%20zaklady%20Ukrainy.pdf?isAllowed=y&sequence=1		0.34%
66	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/VSEI/zbirnyk_2_A5.pdf		0.34%
67	http://lib.iitta.gov.ua/719174/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20-%D0%B...		0.34%
68	https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/9c66dd5f-760f-4425-91e4-7bc4d1506738/content		0.34%
69	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B...		0.32%
70	http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/29644/%d1%81d0%be%d1%86d1%96d0%b0d0%bbd1%8cd0%bd%...		0.32%
71	https://univer.km.ua/sites/default/files/elib/%D0%91%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80/232%20...		0.32%
72	https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u188/posibnik_socrobota_sdm.pdf	2 джерела	0.3%
73	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14599/1/%d0%9a%d0%b0d1%84d0%b5d0%b4d1%80d0%b0%20%...		0.3%
74	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34954/Sotsialna%20Robota%20Realii%20Ta%20Vykylyky%20Chasu.pdf...		0.29%
75	<a :"="" href="http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%">http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%":	6 джерел	0.29%

76	http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6588/%e2%84%96%206%2c%202020.pdf?isAllowed	2 джерела	0.29%
77	https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads/2022/10/dis_Lytovchenko.pdf		0.29%
78	http://lib.iitta.gov.ua/719720/1/2019_Monograph_andragogy.pdf		0.29%
79	https://ivet.edu.ua/images/spets-rada/diss/dis_petrenko.pdf	2 джерела	0.29%
80	http://lib.pnu.edu.ua/files/pokajchiki/soc-psych-2013.pdf		0.28%
81	https://ksp.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/68/2021/05/%D0%92%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%	3 джерела	0.27%
82	http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/01/%D0%9A%D1%96%D1%89%D1%83%D0%BA-%D0%A2.pdf		0.27%
83	http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/28859/5024%20d0%9c%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4.%20d0%	19 джерел	0.26%
84	https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/specrada/25260221/Stupak_dis.pdf		0.26%
85	https://karazin.ua/nauka/scientific-collaboration/sotsiolohiia/aktualni-napriamy-menedzhmentu-sotsialnykh-sluzhzb		0.26%
87	https://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/istoriya_sr_martirosyan_l.a..pdf		0.24%
88	https://studopedia.net/4_44472_zavdannya-napryami-ta-printsipi-sotsialnoyi-roboti-z-lyudmi-pohilogo-vlku.html		0.24%
89	http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/fls/programa_vstupnogo_viprobuvannya_magistr_232_socialne_zabezpech	2 джерела	0.24%
90	https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84646	9 джерел	0.24%
91	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1819/1/%d0%94%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%...		0.23%
92	http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1278/sfera_diyi_trudovogo_prava_ta_prava_soc.pdf?is	11 джерел	0.23%
93	http://www.vmurol.com.ua/index.php?group=4&idd=us_publication&us_publication=623	3 джерела	0.21%
94	http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/14334		0.23%
95	https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7378/1/zbirnik_soc_robota_2020_1_1_1591884198_1591884198.pdf	8 джерел	0.22%
96	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B4%D0%B8%D1%80%D1%94%D0%B...		0.22%
98	https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/974bd1e1-10fb-49df-8c54-f179f7608097/content	2 джерела	0.22%
99	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3782/Opaliuk-T.L.-Suchasni-stratehii-nadannia-sotsialnykh-posluh...		0.22%

103	https://ua-referat.com/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%	3 джерела	0.21%
104	http://ecopsy.com.ua/data/conf_2023_knu/tezy_knu_socwork_03_2023.pdf	2 джерела	0.21%
105	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57275/1/%d0%a4%d0%9b%d0%a1%d0%9a_2022_231_%d0%94%d0%b5%d0%bc	2 джерела	0.21%
106	https://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2018/12/%D0%9E%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4-%D0%BC%D1%96%D0%B6...		0.2%
107	http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/4266/document.pdf		0.2%
108	https://veselynivska-gromada.gov.ua/news/1582113885		0.2%
109	http://ukrbook.net/litopys/Knigki/2012/Lk_21_2012.pdf	2 джерела	0.2%
110	https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf	3 джерела	0.19%
111	http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3300/1/%d0%bc%d0%be%d0%ba%d1%80%d0%b8%d1%86%d1%8c%d0%...		0.19%
112	https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Informatsiia_ta_dokument_u_suchasnomu_naukovomu_dyskursi.pdf		0.19%
113	http://www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/download/59/60	19 джерел	0.19%
114	https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/79684/1/Bujval_SR.pdf		0.19%
115	http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/43486/mod_resource/content/2/Lektsiyi.pdf		0.19%
116	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/1/O_%20EpeI_T_Liakh_I_Silantieva_APSR_FPSRSO_KSPSR.pdf.pdf	2 джерела	0.18%
117	http://nnip.stu.cn.ua/news/item/1279-naukova-ta-navchalno-metodichna-robota-naukovo-pedagogichnih-pratsivnikiv	3 джерела	0.18%
118	http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/25875/%d0%a7%d0%b0%d0%bb%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b0%...	4 джерела	0.18%
119	http://socio.karazin.ua/resources/29a5e0e1ff3cc2cdfffd418638ab312b.pdf		0.18%
120	http://lib.pnu.edu.ua/files/pokajchiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D...		0.18%
121	http://rda.zolorayon.gov.ua/ku-teritorialnij-centr-socialnogo-obslugovuvannya-nadannya-socialnih-poslug-v-zolotoniskomu-rajo...		0.18%
122	https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/79698/1/Shestopal.pdf		0.18%
123	http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%d0%9a%d0%be%d0%bd%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%bd%d1%86_%d1%8f	2 джерела	0.17%
124	http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/biblioteka/psyho_soc_stres_2020.pdf	14 джерел	0.17%

125	http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/download/125/200	0.16%
126	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13127/Chorna_Chorneyi.pdf	0.16%
127	http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/36779/1/Khlivniuk_Kulava_Social_work.pdf	2 джерела 0.16%
128	https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/download/10608/10198	0.16%
130	https://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/sites/default/files/files13/zbirnik_22-23.05.2020_r.pdf	0.16%
131	http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11065/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%ba%d0%b0_%d0%86%...	0.15%
133	https://mgmedkoledg.kl.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vvedennya-u-sotsialnu-robotu.pdf	2 джерела 0.15%
134	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57004/1/%d0%93%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%81%d0%b8%d0%ba%20%d0%9e%d0%...	0.15%
136	https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/12551/1/Kachan%20Tetiana%20Volodymyrivna.pdf	0.12%
138	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9-%D0%9...	0.15%
139	http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/45767/1/%d0%9c%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%be%d0%bb%d0...	0.15%
140	http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/29480/1/katalog2019.pdf	16 джерел 0.15%
141	http://psi.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-socialnyh-i-gumanitarnyh-dyscyplin/Syllabus23/SRZK.pdf	0.15%
142	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B...	0.14%
144	http://eprints.zu.edu.ua/31447/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_2020.pdf	2 джерела 0.14%
145	http://eprints.cdu.edu.ua/4096/1/sahno.pdf	0.14%
146	https://onu.edu.ua/uk/science/sp/149-institutes/iist/imem-soc-app-psych/staff	2 джерела 0.13%
147	https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2022-12/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%...	0.13%
148	http://www.scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/2f9/dis_Bezusy%20V.V..pdf	0.12%
149	http://lib.iitta.gov.ua/712848/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80_2018.pdf	0.12%
150	http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/biblioteka/psyhol_rozv_dytny.pdf	0.12%
151	https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-02/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96...	0.12%

152	http://kidmu.com.ua/images/ndrobota/tez_konf_30-11-2018.pdf	0.12%
153	https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84650	0.11%
154	https://novopilka.otg.dp.gov.ua/ua/gromadskosti/services/teritorialni-centri-socialnogo-obslugovuvannya	23 джерела 0.1%
155	https://fizmat.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/zb_stud_2023.pdf	2 джерела 0.1%
156	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/%D0%94_26.053.10/Novikova.pdf	2 джерела 0.1%
158	http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16311/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20...	0.1%
161	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/30988/100182520.pdf	22 джерела 0.09%
162	http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%d0%a1%d0%b8%d0%bd%d0%b5%d1%80%d0%b3%d0%b5%d1%82%d0%b8%d1%87%	2 джерела 0.08%
163	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1592/1/%d0%a7%d0%b8%d0%b6_2019.pdf	0.08%
164	https://pl.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D...	0.08%
168	http://rkr.nuczu.edu.ua/images/053/bak/2019/Kulinich.pdf	8 джерел 0.07%
170	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24283	2 джерела 0.06%
172	https://univer.km.ua/sites/default/files/elib/%D0%91%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80/232%20...	0.06%
173	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1566/1/%d0%a4%d0%b5%d0%b4%d1%8c%d0%ba%d0%be_2019.pdf	0.06%
174	http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/dsrtcz-vishar.pdf	0.06%
175	http://zntu.edu.ua/uploads/conference/2016/TN2016_T4.pdf	0.06%
176	http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2021/ZAIETS_diserr_paas.pdf	0.06%
177	http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/14437/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba	16 джерел 0.06%
178	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/55584/1/%d0%94%d0%b8%d0%bf%d0%bb%d0%be%d0%bc%20%d0%a1%d0%b	3 джерела 0.06%

Джерела з Бібліотеки

37

10	Студентська робота	ID файлу: 1016030642	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	1.24%
11	Студентська робота	ID файлу: 1004245824	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	1.22%

15	Студентська робота	ID файлу: 1013088543	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 2 Джерело	1.03%
23	Студентська робота	ID файлу: 1015722352	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.69%
24	Студентська робота	ID файлу: 1015979699	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.69%
25	Студентська робота	ID файлу: 1015915806	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 4 Джерело	0.64%
26	Студентська робота	ID файлу: 1004245802	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.63%
44	Студентська робота	ID файлу: 1015906477	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.48%
45	Студентська робота	ID файлу: 1015913787	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.45%
46	Студентська робота	ID файлу: 1015911563	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 2 Джерело	0.45%
60	Студентська робота	ID файлу: 1013803176	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 2 Джерело	0.38%
86	Студентська робота	ID файлу: 1015866983	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.24%
97	Студентська робота	ID файлу: 1016024762	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.22%
100	Студентська робота	ID файлу: 1011447791	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.22%
101	Студентська робота	ID файлу: 1015879891	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.22%
102	Студентська робота	ID файлу: 1015804338	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.21%
129	Студентська робота	ID файлу: 1015908159	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.16%
132	Студентська робота	ID файлу: 1009833819	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.15%
135	Студентська робота	ID файлу: 1015700812	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.15%
137	Студентська робота	ID файлу: 1014301950	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.15%
143	Студентська робота	ID файлу: 1007369758	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.14%
157	Студентська робота	ID файлу: 1015727491	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.1%
159	Студентська робота	ID файлу: 1014994098	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 3 Джерело	0.09%
160	Студентська робота	ID файлу: 1004245825	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.09%

165	Студентська робота	ID файлу: 1011552528	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.08%
166	Студентська робота	ID файлу: 1014337332	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.08%
167	Студентська робота	ID файлу: 1016043351	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.07%
169	Студентська робота	ID файлу: 1015821316	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.06%
171	Студентська робота	ID файлу: 1016005457	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.06%

Цитати

Цитати

2

1 2.3.4. Культурно-мистецькі заходи 53 Послуга соціальна адаптація (Рис. 2.3.5.) Рис.

2 «входження в старість»